

Profesionalni stres, strategije suočavanja sa stresom i učestalost konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu

Perković, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:758754>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Lucija Perković

**PROFESIONALNI STRES, STRATEGIJE
SUOČAVANJA SA STRESOM I
UČESTALOST KONZUMACIJE ALKOHOLA
MEĐU ZAPOSLENICIMA U
UGOSTITELJSTVU**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Lucija Perković

**PROFESIONALNI STRES, STRATEGIJE
SUOČAVANJA SA STRESOM I
UČESTALOST KONZUMACIJE ALKOHOLA
MEĐU ZAPOSLENICIMA U
UGOSTITELJSTVU**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Renata Glavak Tkalić

Zagreb, 2023.

Profesionalni stres, strategije suočavanja sa stresom i učestalost konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu

Sažetak

Zaposlenici u ugostiteljstvu pod većim su rizikom od problematične uporabe alkohola i ovisnosti o alkoholu. Jedan od čimbenika za kojeg se pretpostavlja da je povezan s konzumacijom alkohola je radni stres. Cilj istraživanja bio je opisati navike i obrasce konzumacije alkohola, istražiti povezanost između radnog stresa i konzumacije alkohola te ispitati ulogu načina suočavanja sa stresom kao medijatora u tom odnosu kod zaposlenika u ugostiteljstvu. U istraživanju je sudjelovalo 86 sudionika koji su u trenutku istraživanja bili zaposleni u ugostiteljskoj djelatnosti. Podaci su prikupljeni *online*. Korišteni su Upitnik sociodemografskih karakteristika, Skraćena verzija upitnika suočavanja sa stresom, Upitnik za procjenu stresora na radnom mjestu, Upitnik za identifikaciju poremećaja uzimanja alkohola te Skala težine problematične konzumacije alkohola. Rezultati su pokazali da je 44,2% sudionika konzumiralo alkohol barem 2 do 3 puta tjedno i više, a 37,2% se upuštalo u epizodno pijenje barem jednom mjesečno. Utvrđeno je da se 38,4% sudionika upuštalo u rizičnu/ opasnu konzumaciju alkohola pri čemu je za 10,5% sudionika procijenjeno da se radi o vjerojatoj ovisnosti o alkoholu. Regresijskom analizom utvrđeno je da radni stres statistički značajno predviđa razinu konzumacije alkohola pri čemu je korelacija među njima bila $r=0,234$ ($p<0,05$) te je objašnjeno 5,5% varijance konzumacije alkohola. Izbjegavajuće suočavanje imalo je ulogu medijatora u odnosu radnog stresa i konzumacije alkohola.

Ključne riječi: konzumacija alkohola, radni stres, strategije suočavanja, zaposlenici u ugostiteljstvu

Occupational stress, coping strategies and prevalence of alcohol consumption among hospitality employees

Abstract

Hospitality employees are at greater risk of problematic alcohol use and alcohol addiction. One of the factors hypothesized to be associated with alcohol consumption is work stress. The aim of the research was to describe the habits and patterns of alcohol consumption, to investigate the relationship between work stress and alcohol consumption, and to examine the role of coping strategies as a mediator in this relationship among employees in the hospitality industry. The research was conducted among 86 participants who were employed in the hospitality industry at the time of the research. The data was collected online. Sociodemographic Characteristics Questionnaire, Coping Orientation to Problems Experienced Inventory, Workplace Stressor Assessment Questionnaire, Alcohol Use Disorders Identification Test and The Severity of Dependence Scale were used. The results showed that 44.2% of the participants consumed alcohol at least 2 to 3 times a week or more, and 37.2% indulged in episodic drinking at least once a month. 38.4% of the participants engaged in risky/ dangerous consumption of alcohol, while 10.5% of the participants were estimated to be likely addicted to alcohol. Regression analysis showed that work stress predicts the level of alcohol consumption. The correlation between work stress and alcohol consumption was $r=0.234$ ($p<0.05$), and 5.5% of the alcohol consumption variance was explained. Avoidance coping had the role of a mediator in the relationship between work stress and alcohol consumption.

Keywords: alcohol consumption, work stress, coping strategies, hospitality employees

Sadržaj

1. Uvod	2
1.1. <i>Profesionalni stres</i>	2
1.1.1. <i>Izvori i posljedice profesionalnog stresa</i>	4
1.1.2. <i>Profesionalni stres među zaposlenicima u ugostiteljstvu</i>	6
1.2. <i>Strategije suočavanja sa stresom</i>	7
1.3. <i>Konzumacija alkohola i ovisnost o alkoholu</i>	8
1.3.1. <i>Radni stres i konzumacija alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu</i>	11
2. Cilj i problemi	14
3. Metoda	15
3.1. <i>Sudionici</i>	15
3.2. <i>Instrumenti</i>	16
3.2.1. <i>Upitnik sociodemografskih karakteristika</i>	16
3.2.2. <i>Skraćena verzija Upitnika suočavanja sa stresom (Coping orientation to problems experienced inventory, Brief-COPE)</i>	16
3.2.3. <i>Upitnik za procjenu stresora na radnom mjestu (Workplace Stressors Assessment Questionnaire, WSAQ)</i>	17
3.2.4. <i>Upitnik za identifikaciju poremećaja konzumacije alkohola (Alcohol Use Disorders Identification Test; AUDIT)</i>	18
3.2.5. <i>Skala težine problematične konzumacije alkohola (The severity of dependence scale; SDS)</i> 18	
3.3. <i>Postupak</i>	19
4. Rezultati	19
5. Rasprava	27
5.1. <i>Nedostaci i prijedlozi za buduća istraživanja</i>	33
6. Zaključak	37
7. Literatura	38

1. Uvod

1.1. Profesionalni stres

Profesionalni stres smatra se glavnim problemom modernog vremena po zdravlje radnika i dobrobit organizacije (Leka i sur., 2003). Intenzivno se počeo istraživati u drugoj polovici 20. stoljeća te su ga različiti autori pokušali definirati. Prema Colliganu i Higginsu (2005, prema Babatunde, 2013), da bi razumjeli pojam profesionalnog stresa, važno je prvo objasniti što je stres općenito. Stres se definira kao nespecifičan odgovor tijela na zahtjeve koji mu se postavljaju pri čemu se razlikuju distress kao negativan odgovor protivan dobrobiti, a eustres kao pozitivan odgovor (Selye, 1974, prema Babatunde, 2013). Dakle, Selye razlikuje (1974, prema Babatunde, 2013) „pozitivni“ i „negativni“ stres pri čemu naglašava da tijelo u oba slučaja prolazi kroz opće metaboličke procese u svrhu pripreme za prilagodbu ili uklanjanje stresora odnosno izvora stresa. Također, razlikuje tri tipa stresa s obzirom na trajanje, a to su akutni, kronični i epizodični pri čemu se akutni javlja pri pojavi novih zahtjeva i pritisaka koji generalno traju kraći period kao što je primjerice težak radni zadatak. Epizodični stres je sličan akutnom stresu, ali se češće i konzistentnije javlja, dok kronični stres predstavlja akumulaciju niza dugotrajnih stresora kao što je primjerice siromaštvo (Lazarus, 2000, prema Colligan i Higgins, 2006).

Lazarus (1993) naglašava da pri definiranju pojma stresa moraju biti uvijek uključena četiri koncepta. Prvi koncept odnosi se na postojanje vanjskog ili unutarnjeg uzroka stresa, koji se naziva stresorom. Drugi koncept odnosi se na fiziološku ili psihološku procjenu za razlikovanje prijeteće situacije od bezopasne. Treći koncept odnosi se na procese suočavanja sa stresnim situacijama, a zadnji koncept na stresnu reakciju odnosno na složeni skup reakcija uma i tijela. Dakle, kada se neka situacija procijeni kao stresna, javlja se bihevioralni, psihički i tjelesni odgovor na stresor, bez obzira radi li se o eustresu ili distressu. Sam odgovor povezan je sa strategijama suočavanja pojedinca, a procjena s obilježjima pojedinca, obilježjima stresora i kapacitetima za suočavanje (Lazarus i Folkman, 1984). Razlikuju se tri reakcije na stres, tjelesne, bihevioralne i psihološke (Pavičević i Bobić, 2002). Tjelesne reakcije uključuju umor, poteškoće sa spavanjem, probavne tegobe, glavobolju i slično. Bihevioralne reakcije odnose se na različita ponašanja kao što je konzumacija alkohola i drugih psihoaktivnih sredstava, promjene socijalnog ponašanja, seksualnog ponašanja, prehrambenih navika, agresivno i izbjegavajuće ponašanje itd. Psihološke reakcije mogu se podijeliti na kognitivne, kao što su poteškoće sa pamćenjem i koncentracijom te

emocionalne kao što su sniženo raspoloženje, ljutnja, nemir, gubitak motivacije i slično (Pavičević i Bobić, 2002).

Stres koji se javlja u radnom okruženju naziva se radnim ili profesionalnim stresom. Profesionalni stres odnosi se na skup reakcija koje se javljaju kada radni zahtjevi i pritisci nisu u skladu s mogućnostima, očekivanjima ili potrebama zaposlenika. Profesionalni stres ne predstavlja samo prijetnju zdravlju i dobrobiti zaposlenika već i samoj organizaciji u kojoj je zaposlen (Sauter i sur., 1999). Dakle, profesionalni stres rezultat je interakcije između individualnih osobina pojedinca i uvjeta u radnom okruženju. Često proizlazi iz situacija kada mogućnosti i očekivanja pojedinca nisu u skladu s odgovornostima i očekivanjima koje mora ispuniti u radnom okruženju, a također se može povećati iz nedostatka podrške od strane nadređenih i kolega te ako zaposlenik ima nisku kontrolu nad svojim poslom (Leka i sur., 2003).

Više je teorijskih modela koji su pokušali objasniti koncept profesionalnog stresa, pri čemu se neki usmjeravaju na strukturne aspekte odnosa između pojedinca i radne okoline, dok su drugi uzeli u obzir i kognitivne i emocionalne procese i reakcije u tom odnosu (Tabanelli i sur., 2008, prema Mahmood i sur., 2010). Karasekov model zahtjeva i kontrole (1979) usmjerava se na strukturne aspekte, te naglašava da stres odnosno psihološka napetost nastaje kada su radni zahtjevi visoki, a kontrola niska. Radni zahtjevi predstavljaju stresore kao što je primjerice radno opterećenje, međuljudski odnosi i slično, koji nisu sami po sebi stresni, već u interakciji s kontrolom. Kontrola se odnosi na mogućnost odlučivanja odnosno autonomiju. Dakle, interakcijom visokih radnih zahtjeva i niske kontrole zaposlenika nastaje radni stres. Kada su i zahtjevi i kontrola visoki, posao se smatra „aktivnim“, dok je u slučaju niskih zahtjeva i kontrole posao „pasivan“ (Karasek, 1979).

S druge strane, Siegristov model neravnoteže napora i nagrade (1996) naglašava da stres nastaje kao rezultat nedostatka recipročnosti između uloženog napora i nagrade, dakle kada je ulog veći od dobitka. Prema tom modelu, dva su izvora uloženog napora na radnom mjestu, ekstrinzični i intrinzični. Ekstrinzični izvori odnose se na radne zahtjeve i obaveze, dok se intrinzični izvori odnose na motivaciju pojedinca i njegovu potrebu za kontrolom. Dakle, uloženi napor ovisi o osobnoj motivaciji i zahtjevima radnog mjesta. Nagrada odnosno dobitak se odnosi na novac, poštovanje, ali i sigurnost posla i mogućnost napredovanja. Model naglašava da je neslaganje odnosno nedostatak recipročnosti rezultat subjektivne procjene pojedinca. Dakle, Karasekov model

zahtjeva i kontrole (1979) i Siegristov model neravnoteže napora i nagrade (1996) usmjeravaju se na strukturalna obilježja stresa odnosno na interakciju okolinskih faktora i pojedinca te zbog toga pripada skupini interakcijskih modela stresa (Tallodi, 2015).

Druga skupina modela profesionalnog stresa usmjerava se na kognitivne i emocionalne procese u pozadini interakcije okoline i pojedinca zbog čega se nazivaju transakcijskim modelima stresa pri čemu se ističe Lazarusov model koji naglašava važnost kognitivne procjene odnosno subjektivne procjene okoline od strane pojedinca (Yap i Tong, 2009; prema Tallodi 2015). Radi se o univerzalnom procesu u kojem ljudi neprestano procjenjuju značenje svega što se oko njih događa za njihovu osobnu dobrobit (Lazarus, 1993). S obzirom na zaključak kognitivne procjene, pojedinac koristi različite načine suočavanja sa stresom koji se, zajedno sa stresorima, razlikuju među pojedincima tako da samo suočavanje nije statičan proces, već se mijenja s obzirom na situaciju (Lazarus i Folkman, 1984).

1.1.1. Izvori i posljedice profesionalnog stresa

Više je izvora profesionalnog stresa, među kojima su obilježja jedinstvena za određeni posao, uloga u organizaciji, razvoj karijere, međuljudski odnosi i organizacijska struktura i klima. Obilježja jedinstvena za posao odnose se na radne uvjete karakteristične za određeni posao te obuhvaćaju fizičke radne uvjete, preopterećenje, opasnosti i slično (Cooper i Marshall, 1976). Osim navedenog, obilježja se odnose i na monotonost radnih zadataka, rad pod visokim vremenskim pritiskom, nefleksibilan raspored, nepredvidljiv radni raspored, besmislenost radnih zadataka i slično (Leka i sur., 2003). Radna uloga u organizaciji kao izvor stresa obuhvaća dvosmislenost uloge koja se odnosi na nedovoljno jasne ciljeve vezane uz ulogu (Kahn i sur., 1964, prema Cooper i Marshall, 1976), sukob uloga odnosno postojanje proturječnih radnih zahtjeva, visoku odgovornost itd. (Cooper i Marshall, 1976). Razvoj karijere odnosi se na stresore kao što su pretjerano brzo napredovanje ili smanjena mogućnost napredovanja, nedostatak sigurnosti, nesklad između radne uloge i kvalifikacija i vještina radnika i slično (Leka i sur, 2003). Međuljudski odnosi obuhvaćaju odnose s kolegama i nadređenima pri čemu se kao najčešći stresori ističu nisko povjerenje, nedostatak podrške i nizak interes za pomoć u rješavanju problema s kojima se suočava član organizacije (French i Kaplan, 1973, prema Cooper i Marshall, 1976), ali i diskriminacija, uznemiravanje i zlostavljanje (Colligan i Higgins, 2006). Organizacijska struktura

i klima odnosi se na obilježja organizacije koja zaposlenicima mogu posao učiniti stresnim kao što je mala mogućnost odlučivanja, loše vodstvo, nejasnost strukture i ciljeva organizacije u kojoj je osoba zaposlena i slično. Kao posebni stresor također se može izdvojiti i sukob radne i obiteljske uloge odnosno nedostatak podrške za privatne probleme u organizaciji i obrnuto te konfliktni zahtjevi privatnog i poslovnog života (Leka i sur., 2003).

Profesionalni stres rezultira posljedicama za samog pojedinca, organizaciju u kojoj je zaposlen, ali i društvo i ekonomiju u cjelini. Prema rezultatima istraživanja Eurofounda (2015), 15% sudionika izvijestilo je da rade više od 48 sati tjedno, pri čemu udio raste i do 55% kod samozaposlenih osoba te da 22% radnika učestalo radi od kuće izvan radnog vremena da bi ispunili radne uvjete. Utvrđeno je da 36% radnika mora zadatke obavljati u kratkim rokovima, a 33% ubrzanim ritmom, 56% ima radno vrijeme određeno od strane organizacije te nemaju kontrolu nad radnim vremenom, 32% nema pravo izbora radnih zadataka ili njihovog redoslijeda, a 25% smatra da je njihovo zdravlje i sigurnost ugroženo zbog posla. Trošak koji trpi organizacija nastaje zbog smanjene produktivnosti, povećanog apsentizma, povećanog broja otkaza, promjene osoblja, narušenih međuljudskih odnosa i povećanih troškova naknada i medicinskih troškova (Colligan i Higgins, 2006). Prema nalazima Hassarda i suradnika (2018), od sveukupnog troška povezanog s profesionalnim stresom, 70% do 90% otpada na gubitak produktivnosti, a ostalo na medicinske troškove. Za izračun godišnjeg gubitka na nacionalnoj razini korišteni su različiti pristupi, pri čemu je zaključeno da se gubitak proteže između 221 milijuna dolara u Australiji, do čak 187 milijuna dolara u SAD-u. Osim za samu organizaciju, posljedice ostaju i na društvu i ekonomiji u cjelini, primjerice zbog ranijeg umirovljenja, dugotrajnih bolovanja, nezaposlenosti, ovisnosti o socijalnoj pomoći i slično.

Dugotrajna izloženost radnom stresu najteže posljedice izaziva kod pojedinca. Prema Annscheutz (1999, prema Bickford, 2005), kada se pojedinci kontinuirano nalaze u stresnom radnom okruženju prolaze kroz četiri različite faze u kojima se javljaju različiti simptomi. Prva je upozorenje, u kojoj su simptomi većinom emocionalni, kao što je iscrpljenost, tjeskoba, dosada, apatija i slično. U drugoj fazi simptomi se pogoršavaju i pojavljuju se i fizički simptomi, kao što su glavobolje, fizička iscrpljenost, poteškoće sa spavanjem, iritabilnost, izbjegavanje socijalnih situacija, apsentizam i slično. U trećoj fazi ukorijenjenog kumulativnog stresa, stres sve više djeluje na posao, obitelj i osobnu dobrobit. Prisutna je zlouporaba alkohola i drugih psihoaktivnih

sredstava, iscrpljenost, povlačenje, emocionalna preosjetljivost, razni zdravstveni problemi kao što je ulkusna bolest, hormonalni poremećaji i slično. U zadnjoj fazi javlja se čitav niz ozbiljnih poteškoća kao što su srčani problemi, depresija, poteškoće u kontroli emocija, astma, suicidalnost, ekstreman umor i iscrpljenost, zaboravljivost, poteškoće u obavljanju svakodnevnih obaveza u privatnom i poslovnom okruženju, nisko samopoštovanje i slično. Dakle, uslijed dugotrajne izloženosti stresu, javljaju se različite poteškoće koje se s vremenom i sve većom izloženošću pogoršavaju.

1.1.2. Profesionalni stres među zaposlenicima u ugostiteljstvu

Profesionalni stres u određenoj mjeri doživljavaju svi zaposlenici, ali neke profesije se ističu. Johnson i suradnici (2005) utvrdili su da se zaposlenici hitne pomoći, učitelji, socijalni radnici, policajci, zaposlenici zatvora i radnici u *call-centrima* isticali prema svim kriterijima odnosno imali su najniže rezultate na skalama zdravlja, psihološke dobrobiti i zadovoljstva poslom što neizravno upućuje na najviše razine stresa. Ugostiteljski djelatnici također su imali niske rezultate na skalama zdravlja i zadovoljstva poslom, ali ne i na skali psihološke dobrobiti. Ipak, istraživanje među zaposlenicima u 65 hotela pokazalo da su njihovi najčešći stresori interpersonalni odnosi i preopterećenje (O'Neill i Davis, 2011). Također je utvrđeno da je prisutnost većeg broja stresora povezana s više negativnih zdravstvenih ishoda, a prisutnost sukoba i narušenih odnosa među osobljem povezano je s nižim zadovoljstvom poslom i višim namjerama za promjenom posla. Istraživanje među zaposlenicima u restoranu brze hrane (Ereno i sur., 2014) pokazalo je da su glavni psihosocijalni rizici na radnom mjestu bili zahtjevi, kontrola, podrška, interpersonalni odnosi i radna uloga. Zahtjevi se odnose na radno opterećenje, kontrola na mogućnost odlučivanja, podrška na potporu kolega i nadređenih, interpersonalni odnosi na pozitivno radno okruženje i nošenje sa sukobima i neprihvatljivim ponašanjima, a radna uloga na jasnoću pozicije i radnih zadataka koje se očekuju od zaposlenika. S obzirom da ugostiteljska djelatnost zapošljava ljude s različitim zadacima kao što su kuhari ili konobari, izvori stresa među njima se u jednoj mjeri razlikuju. Primjerice, kuhari se svakodnevno susreću s vrlo kratkim rokovima, odnosno trebaju proizvoditi kvalitetnu hranu, a vrijeme za obavljanje tog zadatka se mjeri u minutama. S druge strane, konobari i barmeni kao izvor stresa navode rad s klijentima odnosno gostima restorana, rijetko imaju pauze i cijelo vrijeme moraju pokazivati uslužno i pažljivo ponašanje (Liming, 2009).

Jedan od glavnih problema s kojim se suočava sektor ugostiteljstva je visoka stopa fluktuacije radnika koja ima različite uzroke. Meta-analiza Parka i Mina (2020) pokazala je da postoji više različitih čimbenika koji prethode fluktuaciji radnika pri čemu se ističu radni stavovi odnosno zadovoljstvo poslom i posvećenost organizaciji, radni napor odnosno sagorijevanje na poslu i općeniti radni stres, stresori vezani uz radnu ulogu i sukob radne i obiteljske uloge. Osim toga, zaposlenici u ugostiteljstvu, posebice u restoranima, kafićima i sličnim objektima često se susreću s dugim radnim vremenom i velikim brojem prekovremenih sati, smjenskim radom, ponavljajućim zadacima, visokom razinom pritiska od poslodavaca i gostiju te neučinkovitim vodstvom (Amran i sur., 2018).

1.2.Strategije suočavanja sa stresom

Prema Lazarusu (1993), psihološki stres predstavlja nepovoljan odnos između pojedinca i okoline u kojem pojedinac procjenjuje situaciju zahtjevnijom u odnosu na vlastite kapacitete. Da bi odnos između pojedinca i okoline opet postao povoljan, pojedinac koristi različite strategije suočavanja sa stresom. Strategije suočavanja sa stresom odnose se na različite misli i ponašanja koja se koriste radi nošenja sa situacijama koje su procijenjene kao stresne (Folkman i Lazarus, 1980, Lazarus i Folkman, 1984, prema Folkman i Moskowitz, 2004). Dakle, proces suočavanja pokreće se kao rezultat procjene pojedinca da je određena situacija na neki način ugrožavajuća ili izazovna (Lazarus i Folkman, 1984, prema Folkman i Moskowitz, 2004). Iako se stres najčešće povezuje s negativnim emocijama, on može biti i pozitivan i motivirajući te potaknuti ljude na rješavanje problema na drugačiji način (Smith, 1990; prema Baqutayan, 2015). Dakle, radi se o kompleksnom procesu u kojemu je važno uzeti u obzir samu situaciju i njezin kontekst, ali i osobine ličnosti pojedinca koje djeluju na način na koji osoba procjenjuje situaciju kao stresnu i način na koji će se osoba suočiti sa situacijom. Dakle, postoji više različitih pristupa i tumačenja pojma suočavanja, pri čemu se neki autori usmjeravaju na obilježja situacije i njezinu percepciju, drugi na osobine ličnosti kao temelj za suočavanje, a postoji i treći široko prihvaćen pristup prema kojem je važno uzeti u obzir i osobine ličnosti i obilježja same situacije.

Prema Lazarusu (1993), razlikuju se dvije strategije suočavanja, suočavanje usmjereno na problem te suočavanje usmjereno na emocije. Suočavanje usmjereno na problem odnosi se na usmjeravanje na sam problem te donošenje odluka i postupanje u smjeru promjene stresne situacije.

Najčešće se radi o definiranju problema, pronalaženju rješenja, pronalaženju alternativnih rješenja i djelovanju. S druge strane, kod suočavanja usmjerenog na emocije, fokus se nalazi na smanjenju patnje i boli te podrazumijeva procese kao što su izbjegavanje, usmjeravanje na pozitivno, minimaliziranje i slično (Brkić i Rijavec, 2011). Dakle, emocionalno suočavanje usmjereno je na regulaciju emocija pri čemu barem privremeno dolazi do smanjenja napetosti, ali ne i do stvarnog rješavanja problema (Folkman i Lazarus, 1985, prema Baqutayan, 2015). Osim navedenih strategija, često se spominje izbjegavanje kao treća strategija uz emocionalno i problemsko suočavanje. Dakle, problemsko suočavanje usmjereno je na samu situaciju, a emocionalno na osobu, dok izbjegavanje može biti usmjereno i na situaciju u vidu odvratanja pozornosti sa stresora, ali i na samu osobu kroz izostajanje stresnog odgovora (Endler i Parker, 1990). Dakle, kada se osoba nalazi u stresnoj situaciji, izbjegavajuće suočavanje će joj poslužiti kao distrakcija od problema. Na neki način, problemsko suočavanje se može još nazvati i aktivnim načinom suočavanja, dok se izbjegavajuće i emocionalno suočavanje mogu smatrati pasivnim načinom suočavanja jer ne idu u smjeru aktivnog suočavanja s problemom.

Različiti nalazi u literaturi (Moos i sur., 1990; Windle i Windle, 1990) pokazali su da su aktivni načini suočavanja povezani s boljom prilagodbom i psihičkim zdravljem, a pasivni s maladaptivnim ponašanjima kao što je primjerice konzumacija psihoaktivnih tvari. Tako su Moos i suradnici (1990) utvrdili da su alkoholičari češće koristili strategije izbjegavanja u usporedbi s nealkoholičarima koji su imali manje depresivnih simptoma i više samopoštovanje. Slično pokazuje istraživanje Windlea i Windlea (1996), koji su utvrdili da je izbjegavajuće suočavanje bilo pozitivno povezano s rizičnom konzumacijom alkohola, emocionalno suočavanje s depresijom, dok je problemsko suočavanje bilo pozitivno povezano sa školskim uspjehom, a negativno s depresijom i rizičnom konzumacijom alkohola.

1.3. Konzumacija alkohola i ovisnost o alkoholu

Najčešće korištena psihoaktivna tvar u općoj populaciji je alkohol (Štimac Grbić i Glavak Tkalić, 2020). Alkoholno piće odnosi se na sva pića koja sadrže etilni alkohol odnosno etanol (Brlas, 2011). Unosom alkohola u organizam dolazi različitog učinka na svaku osobu ovisno o dobi, spolu, tjelesnoj građi, vrsti alkoholnog pića, količini popijenog alkohola i slično. Primjerice, unosom manje količine alkohola, dolazi do opuštanja, smanjenja napetosti, euforije i slično. S

druge strane, unosom veće količine alkohola javljaju se negativne posljedice kao što je sniženo raspoloženje, negativne emocije kao što su ljutnja i uznemirenost, dolazi do smanjene sposobnosti rasuđivanja itd. (Čorak, Krnić i Modrić, 2014). Konzumacija alkohola društveno je prihvaćena te je dio brojnih kulturnih, religioznih i društvenih običaja unatoč njegovim kratkoročnim i dugoročnim štetnim posljedicama (WHO, 2022).

Prema zadnjem izvještaju WHO-a (2018), 43% svjetskog stanovništva starijeg od 15 godina je u zadnjih 12 mjeseci konzumiralo alkohol. Prosječna osoba starija od 15 godina popije 6,4 litara čistog alkohola godišnje pri čemu najviše količine piju Europljani, 9,8 litara godišnje. Najčešće konzumirana alkoholna pića su žestoka pića, koja čine 44,8% zabilježenog prodanog alkohola. Sljedeće najčešće piće je pivo (34,3%), a vino je na globalnoj razini na zadnjem mjestu (11,7%), pri čemu postoje razlike među državama u količini i preferencijama alkoholnih pića. Prevalencija epizodnog opijanja, odnosno konzumacije 6 i više pića barem jednom mjesečno iznosila je 18,2%, odnosno gotovo petina svih konzumenata se upuštala u epizodno pijenje barem jednom mjesečno. Epizodno pijenje najučestalije je u dobnoj skupini od 15 do 24 godine te je češće kod muškaraca (WHO, 2018). U Republici Hrvatskoj, devet od deset odraslih je barem jednom u životu konzumiralo alkohol, dok je u posljednjih godinu dana pilo 83,3% odraslih i 89% mlađih odraslih pri čemu je pilo više muškaraca nego žena. Što se tiče epizodnog pijenja odnosno opijanja, gotovo svakodnevno se opijalo 1% sudionika, barem jednom tjedno 5,8%, a jednom mjesečno 10,8%. Kao i na globalnoj razini, u dobnoj skupini između 15 i 24 godine, bilo je najviše onih koji su se opijali barem jednom mjesečno, odnosno 19,2% (Štimac Grbić i Glavak Tkalić, 2020). Rezultati Standardiziranog europskog istraživanja o alkoholu (RARHA SEAS; Pejnović Franelić, Marketić i Muslić, 2017) na razini Republike Hrvatske provedenog među sudionicima dobi između 15 i 64 godine, pokazali su da 14,2% sudionika pilo alkohol svakodnevno u posljednjih 12 mjeseci, dok je 25,9% pilo na tjednoj razini, 17,7% mjesečno, 20,2% rijetko, a 22% sudionika je apstiniralo od alkohola u posljednjih 12 mjeseci pri čemu gotovo 14% nikada nije pilo alkohol. Isto tako, rezultati su pokazali da se od ukupnog volumena konzumiranog čistog alkohola 56% odnosilo na pivo, 34% na vino te 10% na žestoka alkoholna pića.

Ovisnost o alkoholu je bolest koja nastaje uslijed dugotrajne i prekomjerne konzumacije alkoholnih pića (Brlas, 2011). Radi se o stanju prekomjerne konzumacije alkoholnih pića uključujući i razvoj tolerancije na alkohol, žudnju za alkoholom i amneziju nakon konzumacije

(Hagnell i Thnving, 1972, prema Žuškin i sur., 2006). Prema DSM-5 (Američka psihijatrijska udruga, 2014), radi se o poremećaju uzimanja alkohola koji dovodi do klinički značajnog oštećenja ili patnje te za njegovu dijagnozu moraju biti prisutna barem dva kriterija u periodu od 12 mjeseci. Kriteriji koji moraju biti ispunjeni odnose se na povećano konzumiranje alkohola ili tijekom dužeg razdoblja od planiranog, trajnu težnju ili neuspješne pokušaje prestanka uzimanja alkohola te prisutnost žudnje za alkoholom. Osim toga, dolazi i do razvoja tolerancije odnosno do stanja u kojem je osobi potrebna veća količina alkohola da bi postigao jednak učinak (Brlas, 2011). Pojavljuju se i simptomi sustezanja odnosno apstinencijska kriza koja se manifestira na način da dolazi do psihičkih i fizičkih reakcija koje su posljedica nedostatka alkohola (Brlas, 2011). Simptomi koji se također pojavljuju su poteškoće u ispunjavanju obaveza zbog konzumacije alkohola, konzumaciju unatoč pojavi psihičkih ili fizičkih problema vezanih uz alkohol itd. Razlikuju se blagi, umjereni i teški poremećaj uzimanja alkohola ovisno o broju prisutnih simptoma, pri čemu kod blagog moraju biti prisutna 2 do 3 simptoma, kod umjerenog 4 do 5, a kod teškog 6 i više simptoma (Američka psihijatrijska udruga, 2014). Ranim znakom ovisnosti o alkoholu smatra se skup fizičkih reakcija koje se javljaju čak i kad dođe do kratkotrajne apstinencije, preokupacija konzumacijom te negiranje problema (Žuškin i sur., 2006).

Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (2022), štetna konzumacija alkohola povezana je s 3 milijuna smrti svake godine što je 5,3% svih umrlih te je povezana s invalidnošću i raznim zdravstvenim problemima. Točnije odgovorna je za 5,1% globalnog opterećenja bolesti odnosno jedna od svakih 20 smrti povezana je s konzumacijom alkohola. Prema Međunarodnoj klasifikaciji bolesti (ICD-10, WHO, 2008), konzumacija alkohola se smatra izravnim uzrokom različitih bolesti kao što je alkoholna bolest jetre, ciroza jetre, alkoholni gastritis, alkoholna kardiomiopatija itd., te doprinosi razvoju različitih kardiovaskularnih, neuropsihijatrijskih bolesti, bolesti jetre i gušterače, dijabetesa i raka. Osim zdravstvenih posljedica, poteškoće se javljaju i obitelji i na radnom mjestu. U radnom okruženju, kod osoba koje pretjerano konzumiraju alkohol češće su pogreške, nesreće i ozljede koje mogu dovesti i do trajne radne nesposobnosti, a učestaliji su izostanci s posla te gubici i promjene radnog mjesta (Jukić i Čulav-Sumić, 1998, prema Žuškin i sur., 2006).

1.3.1. Radni stres i konzumacija alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu

Prema Bush i Lipari (2015), stopa štetne uporabe alkohola razlikuje se među zanimanjima, pri čemu se na prvih 5 mjesta nalaze zaposlenici u rudarstvu, građevini, turizmu i ugostiteljstvu, umjetnosti i zabavnoj industriji te komunalnoj službi. Među zaposlenicima u ugostiteljstvu, čak 11,8% sudionika je prekomjerno konzumiralo alkohol. Također, usporedbom studenata menadžmenta hrane i pića i ostalih studentskih grupa utvrđeno je da su studenti menadžmenta hrane i pića postizali značajno više rezultate na Upitniku za identifikaciju poremećaja konzumacije alkohola (AUDIT) kao i zaposlenici u restoranima u usporedbi sa zaposlenicima u osiguranju, hotelima i benzinskim crpkama, što znači da su studenti menadžmenta hrane i pića i zaposlenici u restoranima pili alkohol značajno više u usporedbi s drugim studentima odnosno zaposlenicima (Larsen, 1994). Istraživanje provedeno među mlađim odraslim osobama (18-29 godina) zaposlenima u restoranima pokazalo je da su najčešće konzumirali alkohol 1-2 puta tjedno, pri čemu je gotovo polovica muških sudionika izjavila da popiju barem 5 alkoholnih pića u jednoj prigodi, a trećina ženskih sudionika pila je barem 4 pića u jednoj prigodi najmanje jednom mjesečno (Moore i sur., 2009). Također, 21,4% sudionika je pokazivalo znakove ovisnosti o alkoholu, a 39,6% je već osjetilo negativne posljedice vezane uz konzumaciju alkohola. Usporedbom među različitim zanimanjima u ugostiteljstvu, zaključeno je da je stopa problematične konzumacije alkohola veća kod osoblja koje se bavi posluživanjem, dakle kod konobara i servira, kao i kod kuhinjskog osoblja u usporedbi s „domaćinima“ odnosno hostesama. U istraživanju u kojem je sudjelovalo više od 3 000 konobara i kuhara različite dobi, 6% muškaraca i 5,9% žena je kvalificirano kao visoko rizično odnosno njihova razina konzumacije alkohola je procijenjena kao problematična (Kjeerheim i sur., 1997).

Brojne su pretpostavke o razlozima visoke stope štetne uporabe alkohola u ugostiteljstvu među kojima je i ona da je konzumacija alkohola povezana s radnim stresom. Pretpostavka na kojoj se zasniva ideja povezanosti stresa i konzumacije alkohola naziva se teorijom smanjenja napetosti utemeljenoj na Hullovoj teoriji nagona (1943, prema Greeley i Oei, 1999) prema kojoj alkohol pomaže u smanjenju napetosti i tjeskobe zbog umirujućeg djelovanja na živčani sustav te se, s obzirom na uspješne posljedice, konzumacija alkohola ponavlja u istu svrhu (Conger, 1951, prema Young, Oei i Knight, 1990). Iz opisane pretpostavke nastala je ideja o oslobađanju od radnog stresa konzumacijom alkohola. Prema Froneu (1999), četiri su različita modela radnog stresa i

konzumacije alkohola koja bi mogla objasniti njihov odnos: izravni model, medijacijski model koji pokušava odgovoriti na pitanje zašto odnosno putem kojeg mehanizma je radni stres povezan s konzumacijom alkohola, moderatorski model koji pokušava odgovoriti na pitanja kada odnosno pod kojim uvjetima su radni stresori povezani s konzumacijom alkohola te moderacijsko-medijacijski model koji kombinira medijacijski i moderacijski pristup.

Nalazi različitih istraživanja (Kjaerheim i sur., 1997; Hight i Park, 2018; Hight i Park, 2019) provedenih među osobljem u restoranima pokazali su da ne postoji izravna povezanost između radnog stresa i konzumacije alkohola. Ipak, Hight i Park (2018) utvrdili su da postoji značajna pozitivna povezanost između nejasnoće uloge i konzumacije alkohola te da razina samokontrole ima ulogu moderatora. Također, drugo istraživanje ukazalo je na statistički značajnu pozitivnu korelaciju između radnog stresa i konzumacije alkohola, ali je ona bila značajna samo kod prekomjernih korisnika, ne i kod umjerenih (Azagba i Sharaf, 2011). S druge strane, istraživanjem Corbin, Farmer i Nolen-Hoekesma (2013) na uzorku studenta, potvrđen je moderacijsko-medijacijski model između stresa, četiri različite problemske strategije suočavanja, suočavanja kao motiva za pijenjem i konzumacije alkohola. Utvrđeno je da su suzdržavanje i potiskivanje kao načini suočavanja bili moderator u odnosu stresa i konzumacije alkohola. Točnije, utvrđeno je da je u situaciji visoke razine stresa kod sudionika koji često koriste suzdržavanje i potiskivanje, tjedna razina konzumacije alkohola bila niža nego kod sudionika koje rjeđe koriste suzdržavanje i potiskivanje. Osim toga, pokazalo se da je suočavanje kao motiv za pijenjem bio medijator u odnosu stresa i tjedne razine konzumacije alkohola pri čemu je suzdržavanje kao strategija suočavanja bilo moderator u odnosu stresa i konzumacije alkohola. S druge strane, Kjaerheim i suradnici (1997) utvrdili su da, iako ne postoji izravna veza između konzumacije alkohola i radnog stresa, kao značajni prediktori nametnuli su se radna uloga, tip kućanstva, dob te učinkovitost korištenja strategija suočavanja mjerena kao frekvencija poteškoća s opuštanjem nakon posla, što upućuje na to da strategije suočavanja imaju potencijalnu medijatorsku ulogu u odnosu radnog stresa i konzumacije alkohola. S obzirom na rastući broj zaposlenih u sektoru turizma i ugostiteljstva, općenitu važnost ugostiteljske djelatnosti za Republiku Hrvatsku (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2020) kao i visoku stopu konzumacije alkohola u tom sektoru (Bush i Lipari, 2015), naglašava se važnost istraživanja radnih uvjeta i zdravstvenih ishoda zaposlenika u ugostiteljstvu. Nalazi istraživanja doprinose boljem razumijevanju odnosa između radnog stresa kao posljedice izloženosti psihosocijalnim rizicima na radnom mjestu

i konzumacije alkohola kao rizičnog ponašanja. Osim toga, ovaj rad može biti temelj za izradu mjera prevencije i upravljanja radnim stresom kojom se ostvaruju dobiti za samog radnika, konkretnije za očuvanje zdravlja i subjektivne dobrobiti. Također, dobiti se mogu ostvariti i za samu organizaciju u smjeru povećanja učinkovitosti i smanjenih financijskih gubitaka te na razini društva u svrhu smanjenja troškova zdravstvene i socijalne skrbi.

2. Cilj i problemi

Cilj istraživanja bio je opisati navike i obrasce konzumacije alkohola, istražiti povezanost između radnog stresa i konzumacije alkohola te ispitati ulogu načina suočavanja sa stresom kao medijatora u tom odnosu kod zaposlenika u ugostiteljstvu.

U skladu s ciljem istraživanja formulirani su sljedeći problemi:

1. Opisati navike i obrasce konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu.
2. Ispitati povezanost konzumacije alkohola s radnim stresom i načinima suočavanja sa stresom među zaposlenicima u ugostiteljstvu.

Hipoteza 1: Postoji statistički značajna pozitivna povezanost između radnog stresa i izbjegavajućeg suočavanja te između izbjegavajućeg suočavanja i konzumacije alkohola.

Hipoteza 2: Ne postoji statistički značajna povezanost između radnog stresa i konzumacije alkohola.

3. Ispitati mogućnost predviđanja konzumacije alkohola na temelju radnog stresa među zaposlenicima u ugostiteljstvu.

Hipoteza 3: Ne postoji statistički značajan doprinos radnog stresa u predviđanju rizične konzumacije alkohola.

4. Ispitati ulogu izbjegavajućeg suočavanja sa stresom kao medijatora veze radnog stresa i konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu.

Hipoteza 4: Postoji indirektan doprinos radnog stresa u predviđanju rizične konzumacije alkohola pri čemu je izbjegavajuće suočavanje sa stresom statistički značajan medijator.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 127 sudionika. Od ukupnog broja sudionika isključeni su oni sudionici koji su na pitanje „Jeste li trenutno zaposleni?“ odgovorili „Ne“, čime je izostavljeno 12 sudionika. Također su isključeni svi sudionici koji su na pitanje „Na kojem radnom mjestu ste trenutno zaposleni (npr. konobar)?“ napisali zanimanje koje ne pripada kategoriji ugostiteljstva, čime je isključeno 29 sudionika. Pod ugostiteljskom djelatnošću podrazumijeva se priprema i posluživanje jela i pića te pružanje usluga smještaja, a ugostiteljski objekti mogu biti hoteli, kampovi, restorani, barovi, catering objekti i objekti jednostavnih usluga (NN, 85/15). U konačnici su analizirani podaci 86 sudionika. Raspon dobi sudionika bio je između 19 i 56 godina pri čemu je prosječna dob bila 31,4 godina (SD=9,20). Sudjelovalo je 38 (44,2%) muških te 48 (55,8%) ženskih sudionika. Sudionici su na trenutnom radnom mjestu bili zaposleni između 1 i 168 mjeseci. 57% sudionika nije bilo u braku, 24,4% je bilo oženjeno/udano, 9,3% je bilo razvedeno, te 9,3% je bilo u izvanbračnoj zajednici. 64% sudionika je živjelo u mjestu u kojem su zaposleni, 8,1% je privremeno živjelo u mjestu gdje rade, a 27,9% izvan mjesta gdje su zaposleni. 40 sudionika (46,5%) je završilo četverogodišnju srednju školu, 18 (20,9%) trogodišnju srednju školu, te je po 14 sudionika (16,3%) završilo višu školu odnosno fakultet. Većina sudionika je procijenila svoj životni standard kao prosječan (70,9%), te je najveći dio sudionika izvijestio da su im mjesečni prihodi po članu kućanstva viši od 5 000kn (N=31, 4%)

Tablica 1. *Raspodjela sudionika prema zanimanju*

Zanimanje	N	Udio (%)
Konobar	34	39,5%
Kuhar	18	20,9%
Glavni konobar/voditelj	9	10,5%
Barmen/šanker	6	7%
Hostesa/domaćica	7	8,1%
Recepcionar	5	5,8%
Pomoćni kuhar	3	3,5%
Šef kuhinje	3	3,5%
Slastičar	1	1,2%

U Tablici 1. prikazana je raspodjela sudionika prema radnoj ulozi odnosno zanimanju kojim su se bavili u trenutku provođenja istraživanja. U uzorku je najviše bilo konobara (39,5%) i kuhara (20,9%). Sudionici su najčešće bili zaposleni na neodređeno vrijeme (57%) ili na određeno vrijeme (18,6%), 16,3% sudionika bilo je zaposleno po studentskom ili đlačkom ugovoru, 5,8% je bilo zaposleno kao „stalni sezonac“, a 2,3% prema ugovoru o djelu.

3.2. Instrumenti

3.2.1. Upitnik sociodemografskih karakteristika

Upitnik sociodemografskih karakteristika konstruiran je za potrebe ovog istraživanja. Sastoji se od 14 pitanja: 1. opća pitanja vezana uz spol, dob, socioekonomski status, stručnu spremu, bračni status, broj djece, članova kućanstva i uzdržavanih osoba te 2. specifična pitanja vezana uz trenutno zaposlenje (trenutna radna uloga, trajanje zaposlenja te vrsta ugovora o radu).

3.2.2. Skraćena verzija Upitnika suočavanja sa stresom (Coping orientation to problems experienced inventory, Brief-COPE)

Skraćena verzija COPE upitnika (Carver, 1997, prema Mirjanić i Milas, 2011) ima 28 čestica, odnosno 14 skala pri čemu svaka ima po dvije čestice. Navedene skale predstavljaju tri strategije suočavanja sa stresom, problemsko, emocionalno i izbjegavajuće suočavanje. Problemsko suočavanje obuhvaća aktivno suočavanje, planiranje, iskaljivanje, upotrebu emocionalne podrške i upotrebu instrumentalne podrške. Emocionalno suočavanje obuhvaća konzumiranje sredstava ovisnosti, humor, prihvaćanje i pozitivno razmišljanje. Izbjegavajuće suočavanje odnosi se na poricanje, samookrivljavanje, odustajanje, religiju i odvrćanje pažnje. Zadatak sudionika je procijeniti u kojoj mjeri koriste različite načine suočavanja sa stresom pri čemu su mogući odgovori: Nisam ovo uopće radio/la (1), Malo sam ovo radio/la (2), Koristio/la sam ovo umjereno i Često sam ovo radio/la (4). Ukupan rezultat formira se za svaku od tri strategije suočavanja sa stresom zasebno kao prosjek. Viši rezultat upućuje na veću učestalost korištenja određene strategije suočavanja. Upitnik je preveden na hrvatski jezik te je na 856 sudionika provjerena njegova faktorska struktura i unutarnja konzistencija (Mirjanić i Milas, 2011). Za problemsko suočavanje, koeficijent unutarnje pouzdanosti iznosio je $\alpha_c=0,79$, kod emocionalnog

suočavanja $\alpha_c=0,63$, a kod izbjegavajućeg suočavanja $\alpha_c=0,69$ (Mirjanić i Milas, 2011). U ovom istraživanju unutarnja pouzdanost iznosila je $\alpha_c=0,801$ za izbjegavajuće suočavanje, $\alpha_c=0,78$ za emocionalno suočavanje i $\alpha_c=0,93$ za problemsko suočavanje.

3.2.3. Upitnik za procjenu stresora na radnom mjestu (*Workplace Stressors Assessment Questionnaire, WSAQ*)

Upitnik za procjenu stresora na radnom mjestu (Mahmood i sur., 2010) sastoji se od 22 čestice, koje čine šest subskala: zahtjevi posla, kontrola u radu, međuljudska podrška, uloga u organizaciji, međuljudski odnosi i nagrađivanje uspjeha. Sudionici pri odgovaranju koriste skalu Likertovog tipa od 1 – „U potpunosti se slažem“ do 5 – „Uopće se ne slažem“ za 15 čestica te od 1 – „Nikada“ do 5 – „Uvijek“ kod 7 čestica kojima se ispituje učestalost doživljavanja različitih stresora u radnom okruženju. Ukupan rezultat računa se na način da se individualni odgovori linearno transformiraju na način: 1–0, 2 –25, 3 –50, 4–75 i 5 –100. Viši rezultat predstavlja pozitivniju organizacijsku klimu odnosno manju prisutnost psihosocijalnih rizika u radnom okruženju, ali za potrebe istraživanja, rezultati su kodirani na način da viši rezultat ukazuje na višu razinu radnog stresa. Ukupan rezultat se računa kao prosjek svih odgovora. Unutarnja pouzdanost na uzorku američkih radnika iznosila je $\alpha_c=0,95$ za cijelu skalu, $\alpha_c=0,84$ za subskalu zahtjeva posla, $\alpha_c=0,86$ za kontrolu u radu, $\alpha_c=0,77$ za međuljudsku podršku, $\alpha_c=0,83$ za ulogu u organizaciji, $\alpha_c=0,74$ za međuljudske odnose te $\alpha_c=0,86$ za nagrađivanje uspjeha (Mahmood i sur., 2010). Za potrebe ovog istraživanja upitnik je preveden na hrvatski jezik korištenjem *backtranslation* metode na način da su dva prevoditelja prevela instrument na hrvatski jezik, zatim su uskladili prijevod te je treći prevoditelj preveo njihov prijevod na engleski jezik. Uspoređeni su originalni upitnik i engleski prijevod te su napravljene manje korekcije u konačnoj verziji prijevoda. U ovom istraživanju, unutarnja pouzdanost iznosila je $\alpha_c=0,91$ za cijelu skalu, $\alpha_c=0,78$ za zahtjeva posla, $\alpha_c=0,89$ za kontrolu u radu, $\alpha_c=0,88$ za ulogu u organizaciji, $\alpha_c=0,79$ za međuljudske odnose, $\alpha_c=0,72$ za međuljudsku podršku i $\alpha_c=0,84$ za nagrađivanje uspjeha.

3.2.4. *Upitnik za identifikaciju poremećaja konzumacije alkohola (Alcohol Use Disorders Identification Test; AUDIT)*

Upitnik za identifikaciju poremećaja konzumacije alkohola (Babor i sur., 1992) sastoji se od 10 pitanja, a cilj mu je procjena rizika od razvoja ovisnosti o alkoholu. Pitanja u upitniku usmjerena su na različite pokazatelje rizične konzumacije alkohola. Kod svakog pitanja, odgovori se vrednuju sa vrijednostima od 0 do 4 te njihov zbroj čini ukupan rezultat koji se interpretira na način: 0-7 bodova – nizak rizik, 8-15 bodova – opasno/rizično pijenje, 16-19 bodova – štetno pijenje/moguća ovisnost o alkoholu te 20+ bodova – vjerojatna ovisnost. Upitnik je javno dostupan te nije potrebna dozvola za njegovo korištenje. Za potrebe istraživanja, korišten je javno dostupni hrvatski prijevod instrumenta (Skandul, 2018), a unutarnja pouzdanost testa u ovom istraživanju iznosila je $\alpha_c=0,86$, a korelacija između AUDIT skale i Skale težine problematične konzumacije alkohola (SDS; Gossop i sur., 1995, prema Štimac Grbić i Glavak Tkalić, 2020) iznosila je 0,73 pri čemu je AUDIT skala korištena za analizu podataka. Unutarnja pouzdanost originalne skale iznosila je 0.93 (Saunders i sur., 1993).

3.2.5. *Skala težine problematične konzumacije alkohola (The severity of dependence scale; SDS)*

Skala težine problematične konzumacije alkohola (Gossop i sur., 1995) brza je metoda procjene problematične konzumacije alkohola i drugih psihoaktivnih tvari. SDS upitnik korišten je za potrebe usporedbe s općom populacijom te je za potrebe istraživanja korišten njegov javno dostupni prijevod (Štimac Grbić i Glavak Tkalić, 2020). Sastoji se od 5 pitanja na koja se odgovara na ljestvici od 0 („Nikad / gotovo nikad“ i „Uopće nije teško“) do 3 („Uvijek/ gotovo uvijek“ i „Nemoguće“). Primjer čestice: „Jeste li u posljednjih 12 mjeseci pomislili da je Vaše pijenje alkohola izvan Vaše kontrole?“. Ukupni rezultat formira se kao suma svih odgovora pri čemu je raspon od 0 do 15. Viši rezultat upućuje na problematičniju uporabu alkohola. Lawrinson i suradnici (2007) utvrdili su da ukupni rezultat od 3 ili viši upućuje na moguću ovisnost o alkoholu te da je unutarnja pouzdanost upitnika iznosila $\alpha_c =0,92$. U ovom istraživanju utvrđeno je da je unutarnja pouzdanost upitnika iznosila $\alpha_c=0,80$.

3.3. Postupak

Istraživanje je provedeno *online* u Microsoft Office Forms formi. Autorica rada osobno je kontaktirala sudionike odnosno poznanike zaposlene u ugostiteljstvu i zamolila za sudjelovanje u istraživanju. Osim toga, sudionici su zamoljeni da prosljede upitnik drugim osobama koje su zaposlene u ugostiteljstvu. Također, sudionici su pozvani na sudjelovanje pomoću objava u grupama na društvenim mrežama koje okupljaju zaposlenike u ugostiteljstvu.

Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju prikupljena je unutar samog upitnika na njegovoj prvoj stranici gdje se nalazila i pisana uputa pomoću koje su sudionici informirani o temi i svrsi rada, o procijenjenom trajanju ispunjavanja upitnika, o načinu analize podataka, o anonimnosti i povjerljivosti istraživanja te o mogućnosti odustajanja u bilo kojem trenutku. Nisu prikupljeni podaci koji bi mogli otkriti identitet sudionika kao što su primjerice e-mail adresa, ime, mjesto rada i slično. Također, uputa je sadržavala i kontakt podatke autorice u slučaju bilo kakvih pitanja. Prikupljeni podaci obrađeni su u programima Microsoft Office Excel i IBM SPSS.

4. Rezultati

U Tablici 2. prikazane su prosječne vrijednosti rezultata na svim skalama i subskalama korištenim u istraživanju.

Tablica 2. Prikaz deskriptivnih podataka razine štetne konzumacije alkohola, ukupnog radnog stresa i pojedinačnih stresora na radnom mjestu te strategija suočavanja sa stresom kod zaposlenika u ugostiteljstvu (N=86)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	Teorijski <i>min</i>	Teorijski <i>max</i>
AUDIT	7,09	5,53	0	25	0	40
SDS	0,77	1,48	0	6	0	15
Radni stres	35,92	15,30	5,56	69,17	0	100
Kontrola u radu	40,07	21,77	0	100	0	100
Nagrađivanje uspjeha	42,66	25,06	0	100	0	100
Međuljudski odnosi	36,63	20,72	0	87,50	0	100
Uloga u organizaciji	22,09	20,71	0	100	0	100
Međuljudska podrška	37,11	19,26	0	100	0	100
Zahtjevi posla	36,98	0,58	0	90	0	100
Izbjegavajuće suočavanje	1,98	0,58	1	3,50	1	4
Emocionalno suočavanje	2,39	0,60	1	3,38	1	4
Problemsko suočavanje	2,53	0,81	1	4	1	4

Prosječan rezultat na AUDIT skali bio je $M=7,09$ ($SD=5,53$), a na SDS skali $M=0,77$ ($SD=1,48$). Vrijednost ispod 8 na AUDIT skali granica je između niskog rizika i rizične konzumacije alkohola, dok na SDS skali rezultat 3 i viši upućuje na rizičnu konzumaciju alkohola. Među različitim strategijama suočavanja sa stresom, problemsko suočavanje imalo je najviši prosječni rezultat ($M=2,53$, $SD=0,81$), a izbjegavajuće suočavanje najniži ($M=1,98$, $SD=0,58$), pri čemu viši rezultat upućuje na veću učestalost korištenja određenih strategija, u ovom slučaju problemskog suočavanja. Iz prosječnih rezultata pojedinih dimenzija radnog stresa (Tablica 2) vidljivo je da se kao najizraženiji pojedinačni stresor isticalo nagrađivanje uspjeha ($M=42,66$, $SD=25,06$) i kontrola u radu ($M=40,07$, $SD=21,77$). Dimenzija uloge u organizaciji kao stresora imala je najnižu vrijednost ($M=22,09$, $SD=20,71$), što upućuje na nižu razinu stresa, odnosno uloga u organizaciji je bila najmanji izvor stresa kod zaposlenika ugostiteljstvu.

Tablica 3. Prikaz raspodjele sudionika prema učestalosti konzumacije alkoholnih pića, broju popijenih alkoholnih pića i epizodnog pijenja u jednoj prigodi (N=86)

Učestalost konzumacije alkohola	N		Broj alkoholnih pića u jednoj prigodi	N		Epizodno pijenje	N	
		%			%			%
Nikad	4	4,7	1-2	30	34,9	Nikada	22	25,6
Mjesečno ili manje	17	19,8	3-4	24	27,9	Manje od 1 mjesečno	24	27,9
2 do 4 puta mjesečno	27	31,4	5-6	21	24,4	Barem mjesečno	32	37,2
2 do 3 puta tjedno	22	25,6	7-9	8	9,3	Tjedno	8	9,3
4 i više puta tjedno	16	18,6	10+	3	3,5	Svakodnevno	0	0

Analiza podataka vezanih uz obrasce konzumacije alkohola (Tablica 3) pokazala je da su sudionici najčešće konzumirali alkohol 2 do 4 puta mjesečno (31,4%) te 2 do 3 puta tjedno (25,6%). Četvero sudionika nikada ne konzumira alkohol, a gotovo petina sudionika (18,6%) konzumirala je alkohol 4 i više puta tjedno. Najveći broj sudionika najčešće popije 1-2 pića (32,6%) u jednoj prigodi, 9,3% popije 7-9 pića, a 3,5% sudionika popije 10 i više pića u tipičnom danu kada piju. Na pitanje o konzumaciji 6 i više pića u jednoj prigodi (epizodno pijenje) 37,2% sudionika je naznačilo da se to događa barem jednom mjesečno, dok je 25,6% naznačilo da se to ne događa nikada. Što se tiče konzumacije alkohola na radnom mjestu, 50% sudionika je naznačilo da pije alkohol isključivo izvan radnog vremena, a 45,4% (N=39) da pije i tijekom radnog vremena, dok je ostatak (N=4) naznačio da ne konzumira alkohol uopće.

Tablica 4. Prikaz učestalosti konzumacije različitih alkoholnih pića (N=86)

	Pivo		Vino		Žestoka pića	
	N	%	N	%	N	%
Ne pijem uopće	26	30,2	12	14	9	10,5
Nekoliko puta godišnje	17	19,8	26	30,2	34	39,5
Mjesečno	11	12,8	23	26,7	28	32,6
Nekoliko puta tjedno	26	30,2	23	26,7	15	17,4
Svakodnevno	6	7	2	2,3	0	0

Iz Tablice 4. vidljiva je raspodjela sudionika s obzirom na učestalost konzumacije različitih alkoholnih pića. Jednak broj sudionika naveo je da nikada ne piju pivo, odnosno da ga

piju nekoliko puta tjedno. Najmanji broj sudionika naveo je da nikada ne piju žestoka pića u usporedbi sa brojem sudionika koji nikada ne piju druge vrste alkoholnih pića. Šest sudionika je navelo da svakodnevno pije pivo. Žestoka pića i vino najveći broj sudionika je pio nekoliko puta godišnje, a pivo nekoliko puta tjedno. Također, u tipičnom danu kada piju, najveći udio sudionika je za svaku vrstu alkoholnih pića naveo da popije 1 do 2 čaše odnosno boce alkoholnog pića. Konkretnije, 33,7% sudionika pilo je 1 do 2 piva, 39,7% 1 do 2 čaše vina te 33,7% 1 do 2 žestoka pića u tipičnom danu kada piju. Po jedan sudionik pio je 10 i više piva odnosno vina u tipičnom danu kada piju.

Tablica 5. Prikaz raspodjele sudionika s obzirom na rezultat na Upitniku za identifikaciju poremećaja konzumacije alkohola (AUDIT)

AUDIT	Mogući raspon	N	%
Nizak rizik	0-7	53	61,6
Opasna/rizična konzumacija	8-15	24	27,9
Štetno/moguća ovisnost	16-19	5	5,8
Vjerojatna ovisnost	20+	4	4,7

U Tablici 5. prikazana je raspodjela sudionika s obzirom na ukupan rezultat na AUDIT skali korištenoj za procjenu rizika ovisnosti o alkoholu. Iz rezultata je vidljivo da je 38,4% ($N=33$) sudionika imalo ukupan rezultat 8 i viši što upućuje na mogući poremećaj uzimanja alkohola. Pri tome je moguće razlikovati tri skupine rizika, opasnu/rizičnu konzumaciju, štetnu konzumaciju/moguću ovisnost te vjerojatnu ovisnost. Prema takvoj raspodjeli rizika, kod 27,9% sudionika se radilo o opasnoj/rizičnoj konzumaciji, a kod 10,5% o mogućoj odnosno vjerojatnoj ovisnosti.

Tablica 6. *Prikaz rezultata Kolmogorov-Smirnov testa (N=86)*

	<i>KS z</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>A*</i>	<i>St. pog.</i>	<i>Z**</i>	<i>St. pog.</i>
Problemsko suočavanje	0,09	86	,17	-,27	,26	-,67	,51
Emocionalno suočavanje	0,11	86	,02	-,61	,26	,02	,51
Izbjegavajuće suočavanje	0,08	86	,20	,18	,26	-,43	,51
Zahtjevi posla	0,09	86	,17	-,00	,26	-,46	,51
Međuljudska podrška	0,10	86	,02	,38	,26	-,06	,51
Uloga u organizaciji	0,26	86	,00	1,43	,26	3,39	,51
Međuljudski odnosi	0,17	86	,00	,19	,26	-,43	,51
Nagrađivanje uspjeha	0,12	86	,01	,32	,26	-,63	,51
Kontrola u radu	0,11	86	,01	,46	,26	-,12	,51
Konzumacija alkohola	0,14	86	,00	1,12	,26	,88	,51
Radni stres	0,08	86	,20	-,03	,26	-,76	,51

*= *asimetričnost* **=*zakrivljenost*

U Tablici 6. prikazani su rezultati Kolmogorov-Smirnov testa koji je proveden s ciljem provjere normaliteta distribucije rezultata odnosno radi provjere opravdanosti upotrebe parametrijskih postupaka. Iz Tablice 6. vidljivo je da dio varijabli statistički značajno odstupa od normalne raspodjele (emocionalno suočavanje, podrška, uloga odnosi, nagrade, kontrola i konzumacija alkohola). Analiziran je indeks zakrivljenosti i asimetričnosti pri čemu se smatra da asimetričnost mora biti manja od 3, a zakrivljenost manja od 10 da bi se korištenje parametrijskih postupaka smatralo opravdanim (Kline, 1998). Iz rezultata u Tablici 6. vidljivo je da indeks asimetričnosti ne prelazi 3 te da indeks zakrivljenosti ne prelazi 10, što upućuje na opravdanost korištenja parametrijskih metoda.

Tablica 7. Prikaz korelacija između konzumacije alkohola, strategija suočavanja sa stresom i radnog stresa i njegovih dimenzija kod N=86 sudionika

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1. WSAQ	1										
2. Kontrola	,81**	1									
3. Zahtjevi	,55**	,27*	1								
4. Podrška	,77**	,54**	,23*	1							
5. Uloga	,72**	,742**	,17	,50**	1						
6. Odnosi	,49**	,19	,37**	,23*	,04	1					
7. Nagrade	,86**	,66**	,36**	,69**	,60**	,29**	1				
8. Problemsko	-,14	-,25*	,27*	-,22*	-,29*	,08	-,13	1			
9. Emocionalno	-,05	-,20	,28*	-,13	-,24*	,23*	-,09	,66**	1		
10. Izbjegavajuće	,24*	,14	,39*	,12	-,04	,22*	,21	,46**	,55**	1	
11. AUDIT	,23*	,20	,21*	,18	,07	,20	,14	-,00	,27*	,34**	1

Legenda: * $p < 0,05$ ** $p < 0,001$; WSAQ – Upitnik za procjenu stresora na radnom mjestu; AUDIT – Upitnik za identifikaciju poremećaja konzumacije alkohola

U Tablici 7. prikazane su korelacije varijabli korištenih u istraživanju. Vidljivo da je povezanost između ukupnog radnog stresa i konzumacije alkohola bila statistički značajna ($r=0,23$, $p < 0,05$) što upućuje na postojanje izravnog odnosa među tim varijablama. Kod povezanosti između konzumacije alkohola i pojedinih subskala radnog stresa vidljivo je da je samo korelacija između AUDIT skale i dimenzije zahtjeva posla bila statistički značajna ($r=0,21$, $p < 0,05$). Osim toga, razina konzumacije alkohola bila je statistički značajno povezana i s emocionalnim i izbjegavajućim suočavanjem sa stresom na način da je češća konzumacija alkohola povezana s većom razinom učestalosti upotrebe izbjegavajućih odnosno emocionalnih strategija suočavanja sa stresom. Razina ukupnog radnog stresa je bila značajno povezana s izbjegavajućim suočavanjem ($r=0,24$, $p < 0,05$), dok s drugim strategijama suočavanja nije bilo značajne povezanosti.

Tablica 8. Prikaz linearne regresijske analize pri čemu je radni stres prediktorska, a konzumacija alkohola kriterijska varijabla

Model		Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani	<i>t</i>	<i>p</i>
		<i>b</i>	Std. pog.	koeficijent β		
1	Konstanta	4,051	1,497		2,707	,008*
	Radni stres	,085	,038	,234	2,207	,030*

* $p < 0,05$

Da bi se utvrdio direktni efekt radnog stresa na konzumaciju alkohola, provedena je linearna regresijska analiza čiji su rezultati vidljivi u Tablici 8. Iz rezultata je vidljivo da je efekt bio statistički značajan ($F=4,872$, $df1=1$, $df2=84$ $p < 0,05$) odnosno da porastom radnog stresa kod zaposlenika u ugostiteljstvu dolazi do porasta konzumacije alkohola pri čemu je objašnjeno 5,5% varijance konzumacije alkohola.

Tablica 9. Prikaz jednostavne regresijske analize pri čemu je kriterij izbjegavajuće suočavanje, a radni stres prediktor

Model		Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani	<i>t</i>	<i>p</i>
		<i>b</i>	Std. pog.	koeficijent β		
1	Konstanta	1,652	0,157		10,528	,000*
	Radni stres	,009	,004	,240	2,263	,026*

* $p < 0,05$

Iz Tablice 7. vidljivo je da je samo izbjegavajuće suočavanje bilo statistički značajno povezano s radnim stresom ($r=0,240$, $p < 0,05$) što je nužan preduvjet za medijacijski odnos. Točnije, prema Baronu i Kennyju (1986), nezavisna varijabla mora statistički značajno predviđati medijatorsku varijablu, a isto tako nezavisna varijabla mora biti značajan prediktor zavisnoj varijabli, što je u ovom slučaju potvrđeno (Tablica 8). Obzirom da je prethodno dokazano da je radni stres značajan prediktor konzumacije alkohola, provedena je jednostavna regresijska analiza da bi se utvrdilo je li radni stres značajan prediktor izbjegavajućeg suočavanja čiji su rezultati vidljivi u Tablici 9. ($F=5,120$, $df1=1$, $df2=84$, $p < 0,05$), te je utvrđeno da radni stres objašnjava 5,7% varijance izbjegavajućeg suočavanja odnosno da je značajan prediktor izbjegavajuće strategije suočavanja.

Tablica 10. Prikaz rezultata multiple regresijske analize pri čemu su radni stres i izbjegavajuće suočavanje prediktori, a konzumacija alkohola kriterij

	<i>b</i>	St.pog.	<i>t</i>	β	<i>p</i>
Konstanta	-0,663	2,188	-0,303		0,763
Radni stres	0,059	0,038	1,548	0,162	0,126
Izbjegavajuće suočavanje	2,853	0,999	2,857	0,300	0,005*

* $p < 0,05$

Osim prethodno navedenih uvjeta, prema Baronu i Kennyju (1986), treći uvjet koji mora biti ispunjen jest da, provođenjem multiple regresijske analize pri čemu su nezavisna varijabla i medijator prediktori, medijator mora biti statistički značajan, a kod nezavisne varijable bi trebalo doći do smanjenja njihove korelacije, te ako je ona 0, radi se o potpunoj medijaciji. Zbog toga je provedena multipla regresijska analiza s radnim stresom i izbjegavajućim suočavanjem kao prediktorima (Tablica 10), pri čemu je $F=6,724$, $df1=2$, $df2=83$, $R^2=0,139$, $p < 0,01$. U usporedbi s rezultatima jednostavne regresijske analize (Tablica 8), u kojoj je radni stres bio jedini prediktor, vidljivo je da je došlo do promjena odnosno da radni stres više nije bio značajan prediktor ($p > 0,05$) te je došlo do smanjenja korelacije, dok je kod izbjegavajućeg suočavanja došlo do povećanja beta koeficijenta te je učinak i dalje bio značajan što znači da su ispunjeni svi uvjeti za medijaciju.

Tablica 11. Prikaz rezultata medijacijske analize provedene bootstrapping metodom

	<i>b</i>	St. pogreška	LLCI*	ULCI**
Ukupni efekt	0,085	0,038	0,0084	0,1610
Direktni efekt	0,059	0,038	-0,0167	0,1342
Indirektni efekt	0,026	0,016	0,0009	0,0618

* donja granica intervala pouzdanosti **gornja granica intervala pouzdanosti

Za provedbu medijacijske analize odabrana je *bootstrapping* metoda koja se preporučuje u situaciji kada postoje sirovi rezultati i kod malih uzoraka. Pri provedbi analize odabrano je 5000 uzorkovanja s intervalom pouzdanosti od 95%. U Tablici 11. vidljivi su efekti s pripadajućom standardnom pogreškom te donja i gornja granica intervala pouzdanosti. Ukupni efekt odnosi se na

direktni i indirektni efekt zajedno, direktni efekt odnosi se na izravni učinak nezavisne varijable na zavisnu kada je u analizu uključen medijator, a indirektni efekt na učinak na zavisnu varijablu preko posrednika odnosno medijatora. Da bi se utvrdio medijacijski efekt, kod *bootstrapping* metode ne računa se statistička značajnost već granice intervala pouzdanosti, koje su vidljive u Tablici 8. S obzirom da kod indirektnog efekta koji upućuje na medijaciju intervali ne obuhvaćaju vrijednost 0, što bi značilo da ne postoji efekt, iz navedenih podataka zaključeno je da na razini značajnosti od 5% postoji neizravni učinak. Drugim riječima, utvrđeno je da je izbjegavajuće suočavanje medijator u odnosu između radnog stresa kao prediktora i konzumacije alkohola kao kriterija.

5. Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je opisati navike i obrasce konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu te ispitati povezanost konzumacije alkohola s radnim stresom i strategijama suočavanja sa stresom. Također, cilj istraživanja bio je ispitati mogućnost predviđanja konzumacije alkohola na temelju radnog stresa te ispitati ulogu izbjegavajućeg suočavanja sa stresom kao medijatora veze radnog stresa i konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu.

Prvi problem istraživanja bio je opisati navike i obrasce konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu. Za prikupljanje podataka o rizičnoj konzumaciji alkohola korištena su dva upitnika, AUDIT (Babor i sur., 199) i SDS (Gossop i sur., 1995). Svrha oba upitnika je prepoznavanje mogućih rizičnih konzumenata alkohola. Pri tome kod SDS upitnika postoji samo jedan prag koji razlikuje nizak i visok rizik odnosno moguću ovisnost. Kod AUDIT upitnika moguće je razlikovati sudionike kod kojih je vrlo vjerojatno prisutna ovisnost, one koji su visoko rizični i kod kojih postoji moguća ovisnost te one koji se upuštaju u opasnu odnosno rizičnu konzumaciju (Babor i sur., 1992). Postoje razlike u sadržaju upitnika - SDS ispituje prisutnost glavnih simptoma ovisnosti o alkoholu, a AUDIT uz simptome uključuje i učestalost konzumacije, količinu popijenog alkohola i učestalost epizodnog pijenja. Za svaki od navedenih upitnika postoje smjernice o tome koliki rezultat na upitniku (prag) sudionik treba ostvariti da bi se smatrao potencijalnim ovisnikom o alkoholu odnosno rizičnim za razvoj ovisnosti o alkoholu. Prema rezultatima na SDS upitniku, 10 sudionika prelazi prag za ovisnost o alkoholu. Na AUDIT upitniku

4,7% sudionika kategorizirano je kao vjerojatni ovisnici o alkoholu, no još je kod 5,8% njih utvrđena moguća ovisnost. Dodatnih 27,9% sudionika prema AUDIT upitniku upušta se u opasnu odnosno rizičnu konzumaciju. Vidljivo je da se pomoću AUDIT, osim jednostavne procjene, mogu utvrditi i razlike među rizičnim konzumentima zbog čega je korišten u daljnjim analizama. Rezultat na SDS korišten je za potrebe usporedbe s rezultatima u općoj populaciji (Štimac Grbić i Glavak Tkalić, 2020).

Nalazi istraživanja pokazali su da gotovo polovica sudionika konzumira alkohol barem 2 do 3 puta tjedno što su zabrinjavajući podaci s obzirom na samu štetnost i globalno opterećenje bolešću koje konzumacija alkohola donosi (WHO, 2018). Učestalost konzumacije alkohola bila je znatno viša u usporedbi s rezultatima u općoj populaciji u kojoj je najveći broj sudionika pio alkohol jednom mjesečno ili rjeđe (41,7%), 2 do 4 puta mjesečno (26%), 2-3 puta tjedno je pilo 13,4% sudionika te 4 i više puta tjedno pilo je 9,4% sudionika (Štimac Grbić i Glavak Tkalić, 2020). Osim toga, gotovo petina sudionika (18,6%) navela je da pije alkohol 4 i više puta tjedno, što se smatra gotovo svakodnevnom konzumacijom te je slično rezultatima RARHA SEAS istraživanja prema kojem se u svakodnevnu konzumaciju alkohola upuštalo čak 14,2% sudionika (Pejnović Franelić i sur., 2017). Također, utvrđeno je da je više od trećine sudionika trenutnog istraživanja (37,2 %) pilo 6 ili više pića u jednoj prigodi barem jednom mjesečno što je znatno više u usporedbi s procjenama na globalnoj razini (18,2%; WHO, 2018) i populacijskoj razini (10,8%; Štimac Grbić i Glavak Tkalić, 2020). U općoj populaciji u epizodno opijanje svakodnevno odnosno gotovo svakodnevno upuštao se 1% sudionika (Štimac Grbić i Glavak Tkalić, 2020), dok u trenutnom istraživanju niti jedna osoba nije naznačila da svakodnevno ili gotovo svakodnevno popije barem 6 pića u jednoj prigodi. Također, iz istraživanja Štimac Grbić i Glavak Tkalić (2020) vidljivo je da je 1,4% svih sudionika smatralo da ima problema s konzumacijom alkohola. Međutim, potrebno je napomenuti da je u tom istraživanju korišteno samo jedno pitanje kojim se ispitala samoprocjena problema s konzumacijom alkohola, koji su sudionici mogli umanjivati. Također, radi se o istraživanju u općoj populaciji u dobi od 15 do 64 godine pa je mogućnost uspoređivanja s rezultatima trenutnog istraživanja ograničena. U trenutnom istraživanju utvrđeno je da 9,3% sudionika smatra da je njihovo pijenje alkohola izvan njihove kontrole, a 10,5% sudionika je bilo zabrinuto zbog svoje konzumacije alkohola. Rezultati RARHA SEAS istraživanja (Pejnović Franelić i sur., 2017) pokazali su da na razini Republike Hrvatske prema volumenu popijenog alkohola najveći udio ima pivo što je u skladu s rezultatima ovog istraživanja, s obzirom

da su sudionici koji su alkohol konzumirali svakodnevno, gotovo svakodnevno ili nekoliko puta tjedno najčešće pili pivo.

Više od trećine sudionika (38,4%) upuštalo se u opasnu odnosno rizičnu konzumaciju alkohola pri čemu se, prema rezultatu na AUDIT, kod 10,5% sudionika radilo o mogućoj ovisnosti o alkoholu. Bush i Lipari (2015) utvrdili su da je 11,8% zaposlenika u ugostiteljstvu prekomjerno konzumiralo alkohol, pri čemu je kriterij za prekomjernu konzumaciju bilo pijenje 5 ili više pića u jednoj prigodi barem 5 puta u 30 dana, tako da su kriteriji za procjenu u određenoj mjeri različiti. S druge strane, u istraživanju Moorea i suradnika (2009) korištenjem AUDIT upitnika na uzorku mladih zaposlenika u restoranima utvrđeno je da se 41% sudionika upuštalo u rizičnu konzumaciju alkohola, što je slično rezultatima trenutnog istraživanja. Međutim, važno je naglasiti jednu ključnu razliku. Naime, u trenutnom istraživanju kriterij za rizičnu konzumaciju bio je rezultat 8 i viši za sve sudionike, dok je u istraživanju Moorea i suradnika (2009) kriterij za sudionike ženskog spola bio 5 i viši. Bez obzira na prethodne nalaze, u trenutnom istraživanju je odlučeno da će kriterij za sve sudionike biti isti s obzirom na preporuke autora instrumenta.

Dobiveni rezultati ukazuju na razmjere rizične konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu. Uz to, u obzir treba uzeti i rastući broj zaposlenih u tom sektoru kroz godine. Posljednji podaci Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2020) pokazali da su 8,6% svih zaposlenih u Republici Hrvatskoj činili zaposlenici u sektoru turizma i ugostiteljstva, pri čemu je podsektor ugostiteljstva obuhvaćao 53,4% od ukupne radne snage u turizmu i ugostiteljstvu. Dakle, s obzirom na visoku stopu prekomjerne konzumacije alkohola (Bush i Lipari, 2015), rastući broj zaposlenih u sektoru, ali i općenitu važnost turizma i uslužnih djelatnosti za Republiku Hrvatsku (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2020), naglašava se važnost istraživanja uvjeta rada ugostiteljskih djelatnika i njihovih zdravstvenih ishoda.

Drugi problem istraživanja bio je utvrditi povezanost između radnog stresa i konzumacije alkohola te načina suočavanja sa stresom među zaposlenicima u ugostiteljstvu. Iz rezultata je vidljivo da je povezanost radnog stresa i konzumacije alkohola bila statistički značajna, no niska. Kao što je prethodno naglašeno, ideja o povezanosti radnog stresa i konzumacije alkohola proizašla je iz hipoteze otpuštanja napetosti pri čemu su rezultati različitih istraživanja nedosljedni (Conger, 1951, Young i sur., 1990). Tako su, primjerice, Highta i Parka (2018) utvrdili da je konzumacija

alkohola bila povezana s nejasnošću uloge, ali ne i sukobom uloge kao izvorima radnog stresa, dok su Kjeerheim i suradnici (1997) utvrdili da nema izravne povezanosti između radnog stresa i konzumacije alkohola. S druge strane, Azagb i Sharaf (2011) utvrdili su pozitivnu korelaciju između radnog stresa i konzumacije alkohola, ali samo u slučaju prekomjernih konzumenata. S obzirom na brojne prethodne nalaze o nepostojanju izravne povezanosti, u trenutnom istraživanju moglo bi se zaključiti da je utvrđena statistički značajna povezanost produkt relativno velikog broja sudionika koji prekomjerno konzumiraju alkohol. Konkretno, više od trećine sudionika se smatralo prekomjernim konzumentima. Nalazi suprotni od očekivanih bi mogli ukazivati na to da su radni stres i konzumacija alkohola povezani, ali samo u skupini sudionika koji prekomjerno konzumiraju alkohol. Dakle, iz rezultata je vidljivo da je pretpostavljena hipoteza o nepostojanju povezanosti između radnog stresa i konzumacije alkohola u ovom slučaju opovrgnuta. Točnije, utvrđena je niska, ali statistički značajna povezanost između radnog stresa i konzumacije alkohola. Također, utvrđeno je da je konzumacija alkohola bila statistički značajno povezana samo s jednim stresorom, zahtjevima u radu.

Kontrola u radu i nagrađivanje uspjeha istaknuli kao najveći pojedinačni stresori. Rezultati su konzistentni s nekim prethodnim istraživanjima kao što je, primjerice, istraživanje među zaposlenicima u lancu brze hrane Erena i suradnika (2014) gdje se kontrola u radu isticala kao jedan od najvećih stresora. Kontrola u radu je stresor koji odražava organizacijsku klimu i kulturu te se odnosi na mogućnost odlučivanja, strukturu i hijerarhiju organizacije i njezin smisao i autonomiju (Cooper i Marshall, 1976). Jedan je od temeljnih koncepata koji se često isticao u raznim teorijama radnog stresa, kao što je primjerice Karasekov model zahtjeva i kontrole (1979), gdje je naglašeno da psihološka napetost nastaje u situaciji niske kontrole nad radnim zadacima. Dakle, smatra se da kontrola kao stresor nastaje u situaciji smanjene mogućnosti odlučivanja i autonomije u provođenju radnih obaveza i odlučivanju o načinu provođenja tih obaveza. Rezultati trenutnog istraživanja upućuju na to da je kontrola jedan od najizraženijih stresora u ugostiteljstvu, pri čemu je kod tumačenja rezultata važno uzeti u obzir činjenicu da je 14% sudionika u istraživanju bilo na vodećim pozicijama u objektima u kojima su bili zaposleni, kao što su primjerice šefovi kuhinje, voditelji restorana i glavni konobari. Osjećaj smanjene mogućnosti odlučivanja možda proizlazi iz činjenice da se, općenito u uslužnim i ugostiteljskim djelatnostima, zaposlenici često susreću sa situacijama u kojima moraju uzeti u obzir i želje vlasnika kao i želje kupaca odnosno gostiju, tako da povremeno osjećaju da nemaju mogućnost donošenja odluka (Hight i Park, 2018).

Sljedeći najizraženiji stresor bio je nagrađivanje uspjeha, koje je poslužilo kao temelj za Siegristov model neravnoteže napora i nagrade (1996). Iz rezultata istraživanja vidljivo je da je nagrađivanje uspjeha bilo glavni stresor kod zaposlenika u ugostiteljstvu što znači da su se kao glavni stresori nametnuli nesigurnost posla, nenagrađivanje truda i nepoštovanje od strane kolega i nadređenih (Mahmood i sur., 2010). Jedan od čimbenika koji se posebno istaknuo je nagrađivanje truda, koje se može razjasniti i kao pravedna razmjena između radnika i poslodavca, pri čemu je oko petine sudionika naznačilo da uopće ne misle da je njihov trud pravedno nagrađen. Rezultati impliciraju da zaposlenici u ugostiteljstvu smatraju da za svoj trud nisu dovoljno nagrađeni, što se može povezati i s visokom stopom fluktuacije radnika koji, suočeni s visokim pritiskom i neučinkovitim vodstvom, često odlaze s radnog mjesta u potrazi za drugim (Park i Min, 2020).

Drugim problemom istraživanja također je pretpostavljeno da će izbjegavajuće suočavanje biti statistički značajno pozitivno povezano s radnim stresom što je temeljni uvjet za utvrđivanje medijacijske uloge izbjegavajućeg suočavanja. Kao što je vidljivo iz rezultata, utvrđeno je da su radni stres i izbjegavajuće suočavanje statistički značajno povezani u pozitivnom smjeru, što znači da s porastom radnog stresa raste i učestalost korištenja izbjegavajućih strategija suočavanja. Dakle, profesionalni stres se smatra skupom reakcija koje se javljaju u situaciji kada okolnosti u radnom okruženju nisu u skladu s mogućnostima i očekivanjima pojedinca (Leka i sur., 2003). U takvim okolnostima, pojedinac koristi različite strategije suočavanja da bi odnos između njega i okoline opet bio povoljan (Lazarus, 1993). Iako je poznato da stres može biti i „pozitivan“ i „negativan“ (Selye, 1974, prema Babatunde, 2013), kada se govori o radnom stresu, u većini slučajeva pretpostavlja se da se radi o situaciji koja se protivi dobrobiti i psihičkom zdravlju pojedinca. Zbog toga je pretpostavljeno da radni stres neće biti povezan s aktivnim suočavanjem, već sa pasivnim načinima suočavanja, što je i potvrđeno obzirom da je radni stres bio značajno povezan s izbjegavajućim suočavanjem. Isto tako, obzirom na prethodne nalaze o povezanosti izbjegavajućeg suočavanja i maladaptivnih ponašanja kao što je konzumacija alkohola (Moose i sur., 1990, Windle i Windle, 1996) pretpostavljeno je da će takvi nalazi biti utvrđeni i u ovom istraživanju što je također jedan od preduvjeta medijacije. Pretpostavka je na kraju i potvrđena pri čemu je vidljivo da su i emocionalno i izbjegavajuće suočavanje bili povezani s konzumacijom alkohola pri čemu je dobivena niska pozitivna korelacija. Ipak, iako je i emocionalno suočavanje pasivna strategija (Endler i Parker, 1990), nije bilo značajno povezano s radnim stresom što je jedan od preduvjeta za utvrđivanje medijatorske uloge.

Dakle, prethodni nalazi ukazali su na izravnu povezanost radnog stresa i konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu. Ipak, uzimanjem u obzir nalaza Azgaba i Sharafa (2011) o značajnoj povezanosti samo među prekomjernim konzumentima, pretpostavljeno je da je izravna povezanost utvrđena zbog velikog broja sudionika koji prekomjerno konzumiraju alkohol. Ipak, cilj ovog istraživanja nije bio utvrditi razlike među nisko rizičnim i visoko rizičnim konzumentima alkohola, već utvrditi postoji li mehanizam koji objašnjava povezanost radnog stresa i konzumacije alkohola odnosno medijator njihovom odnosu.

Treći problem istraživanja bio je ispitati mogućnost predviđanja razine konzumacije alkohola putem radnog stresa te medijatorsku ulogu izbjegavajućeg suočavanja u odnosu radnog stresa i konzumacije alkohola. Pri tome je utvrđeno da radni stres statistički značajno predviđa razinu konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu. Ovakav ishod u suprotnosti je sa prethodnim nalazima kao što je primjerice nalazi Kjarheeima i suradnika (1997) prema kojima radni stres ne predviđa izravno konzumaciju alkohola, ali je utvrđeno da su značajni prediktori bili mlađa dob, život u samačkom kućanstvu, radna uloga konobara i poteškoće u opuštanju nakon posla. Zbog toga je pri tumačenju rezultata provedenog istraživanja važno uzeti u obzir da je u provedenom istraživanju prosječna dob sudionika bila 31,4 godina ($SD=9,20$). Točnije, 51,2% sudionika bilo je mlađe od 30 godina što ih prema prethodnim nalazima stavlja u veći rizik od prekomjerne konzumacije alkohola (Kjarheem i sur., 1997). Također, u provedenom istraživanju sudjelovali su sudionici iz različitih skupina zanimanja vezanih uz ugostiteljsku djelatnost pri čemu je 39,5% bilo zaposleno kao konobari što također povećava rizik od prekomjerne konzumacije alkohola (Kjarheem i sur., 1997). Kada se broju konobara pridodaju i barmeni i glavni konobari koji se također bave posluživanjem, uspostavilo se da je čak 57% sudionika zaposleno u kategoriji posluživanju gostiju. Dakle, hipotezom je pretpostavljeno da radni stres neće biti statistički značajan prediktor konzumacije alkohola odnosno da neće statistički značajno predviđati razinu konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu. Rezultati istraživanja opovrgnuli su pretpostavljenu hipotezu te je utvrđeno da je radni stres izravan prediktor konzumacije alkohola.

Četvrtim problemom istraživanja ispitivala se uloga izbjegavajućeg suočavanja kao medijatora u odnosu radnog stresa i konzumacije alkohola. Analizom podataka utvrđeno je da je izbjegavajuće suočavanje medijator odnosa radnog stresa i konzumacije alkohola. Dakle, uspostavilo se da je kod zaposlenika u ugostiteljstvu koji prolaze kroz izražen radni stres

izbjegavajuće suočavanje jedna od strategija koje ih navode na povećanu konzumaciju alkohola. Ipak, u obzir treba uzeti i da je donji interval pouzdanosti indirektnog učinka bio gotovo jednak nuli, tako da, iako se s 95% sigurnošću može tvrditi da indirektan efekt postoji, ipak treba uzeti u obzir da se radi o graničnoj vrijednosti. Rezultati su u skladu sa prethodnim nalazima Kjarheema i suradnika (1997) koji su ukazali na ulogu strategija suočavanja sa stresom kao medijatora između radnog stresa i konzumacije alkohola. Dakle, zadnjom hipotezom pretpostavljeno je da će izbjegavajuće suočavanje imati ulogu medijatora u odnosu radnog stresa i konzumacije alkohola te je rezultatima ona potvrđena uz naglasak na graničnu vrijednost. Za sigurniju potvrdu trebalo bi provesti daljnja istraživanja s određenim promjenama vezanim uz određene nedostatke provedenog istraživanja. Također, kod tumačenja odnosa između navedenih varijabli, važno je naglasiti da se ne radi o uzročno-posljedičnom odnosu odnosno da visok radni stres u kombinaciji s preferencijom izbjegavajućih strategija suočavanja ne garantira prekomjernu konzumaciju alkohola. Dobiveni rezultati ukazuju na visoku stopu prekomjerne konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu kao i na mogućnost predviđanja razine konzumacije alkohola putem radnog stresa, odnosno posredovanjem izbjegavajućeg suočavanja. Osim toga, s visokom stopom prekomjerne konzumacije alkohola mogla bi biti povezana i druga obilježja radnog mjesta kao što je dostupnost alkohola u ugostiteljskoj djelatnosti te socijalne norme na radnom mjestu odnosno prihvaćenost konzumacije alkohola. Tako je iz rezultata vidljivo da je gotovo polovica sudionika konzumirala alkohol tijekom radnog vremena što indirektno upućuje na samu dostupnost alkohola i socijalne norme na radnom mjestu (prihvaćenost konzumacije). Takvi podaci bi također mogli objasniti dio varijance razine konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu.

5.1. Nedostaci i prijedlozi za buduća istraživanja

Istraživanju se mogu uputiti određene zamjerke. Jedan od nedostataka jest odabir upitnika za procjenu razine radnog stresa, WSAQ (Mahmood i sur., 2010). Glavni razlozi za odabir navedenog upitnika bili su njegova relativna kratkoća te sveobuhvatnost. Konkretno, radi se o upitniku koji ima 22 čestice i 6 različitih subskala pri čemu svaka predstavlja jedan stresor. Ipak, tijekom provođenja istraživanja primijećeni su i određeni nedostaci koji su mogli u određenoj mjeri utjecati na rezultat.

Jedan od problema koji bi se mogao pripisati odabranom upitniku jest primjerenost nekih čestica u upitniku. Primjerice, jedna od čestica iz subskale zahtjeva posla odnosila se na veliki broj sastanaka koji ometaju mogućnost obavljanja posla. Za neka druga zanimanja veliki broj sastanaka može predstavljati potencijalni stresor, ali nije tipično za zaposlenike u ugostiteljstvu što je vidljivo i iz frekvencije prikupljenih odgovora pri čemu je više od polovice sudionika zaokružilo odgovor da se uopće ne slažu sa tvrdnjom o mnogobrojnim sastancima kao izvorom stresa. Zbog toga se nameće pitanje primjerenosti testa odnosno mogućnosti da je sami odabir testa mogao utjecati na rezultate. Potencijalni nedostatak WSAQ-a vezan je i uz broj čestica na pojedinim subskalama. Tako je, primjerice, subskala međuljudskih odnosa imala samo dvije čestice čime se postavlja pitanje jesu li dvije čestice dovoljne da bi se ispitali međuljudski odnosi kao potencijalni stresor. U situaciji kada postoji mali broj čestica, svaka čestica u velikoj mjeri sudjeluje u formiranju vrijednosti ukupnog rezultata što može utjecati na rezultat. Rješenje za prethodno opisane probleme može biti korištenje nekog od postojećih upitnika s više čestica primjerenih istraživanoj populaciji ili konstrukcija upitnika primjerenog zanimanju, kao što je primjerice korišteno u istraživanju izvora radnog stresa učitelja razredne i predmetne nastave (Brkić i Rijavec, 2011).

Nedostaci se odnose i na uzorak čija su obilježja mogla utjecati na rezultat. Primjerice, više od polovine sudionika bilo je mlađe od 30 godina. Od njih je 16,3% bilo zaposleno na učenički odnosno studentski ugovor, odnosno dio sudionika nije bio trajno zaposlen u ugostiteljskoj djelatnosti. Osim toga, 12,8% sudionika na trenutnom radnom mjestu bilo je zaposleno 3 mjeseca i manje, što je također moglo utjecati na rezultate. Jedno od potencijalnih obilježja uzorka koja su također mogla utjecati na rezultat jest raspodjela sudionika prema zanimanju (Tablica 1). Sudionici su bili zaposleni na različitim radnim mjestima odnosno u različitim radnim ulogama, pri čemu se čak 57% sudionika može svrstati u osoblje koje se bavi posluživanjem (konobare, glavne konobare/voditeljke i barmene/šankere). To znači da je više od polovice sudionika pripadalo istoj skupini zanimanja, koja je samo jedna od brojnih radnih uloga iz područja ugostiteljstva, što je moglo utjecati na rezultate. Prethodna istraživanja ukazuju na višu stopu problematične konzumacije alkohola među konobarima u usporedbi s drugim zanimanjima iz područja ugostiteljstva (Moore i sur., 2009) tako da je visoka stopa rizičnih konzumenata mogla biti i povezana s velikim brojem sudionika zaposlenih kao konobara.

Nedostatak istraživanja je i korištenje upitnika samoprocjene, tako da postoji mogućnost da prikupljeni podaci nisu u potpunosti valjani i nepristrani. Više je potencijalnih razloga za to. Prema Del Boca i Darkes (2003), jedan od razloga je tendencija davanja socijalno poželjnih odgovora, koji u slučaju konzumacije alkohola mogu ići u smjeru umanjivanja ili preuveličavanja. Primjerice, generalno se smatra da su ljudi skloni umanjivati problem zbog uvjerenja da je prekomjerno pijenje socijalno nepoželjno, a umjereno izrazito prihvaćeno. S druge strane, mlade osobe bi mogle smatrati da je čak i prekomjerna konzumacija alkohola socijalno poželjna te preuveličati odgovore. S druge strane, postoje i nenamjerni razlozi koji bi mogli utjecati na odgovore, a odnose se na ograničenja ljudskog pamćenja. Ograničenja pamćenja posebice se ističu ako se od sudionika očekuje da se vrate dublje u prošlost, ako je konzumacija neredovita i odvija se u različitim okolnostima (Conrad i sur, 1998, prema Del Boca i Darkes, 2003). Također, ako je konzumacija jako česta teško se prisjetiti svih situacija u određenom vremenskom razdoblju te se osoba oslanja na nedavne i neobične događaje što dovodi do pristranosti (Loftus, 1979, prema Del Boca i Darkes, 2003). Osim toga, na odgovore mogu utjecati i uputa, trajanje i kompleksnost zadatka, dizajn instrumenta itd. (Del Boca i Darkes, 2003).

Kao nedostatak istraživanja može se navesti i činjenica da se radilo o kros-sekcijskom istraživanju tako da se iz rezultata ne može donositi zaključke o promjenama tijekom vremena i uzrocima. Isto tako, da bi se pobliže objasnile istraživane pojave, nedostaju neki podaci kao što je broj radnih sati, struktura organizacije, učestalost i broj prekovremenih sati. Isto tako, podaci o konzumaciji alkohola na radnom mjestu bili bi jasniji kada bi se istražile socijalne norme u radnom okruženju, dostupnost alkohola, motivacija za konzumacijom alkohola i slično. Isto tako, rezultati bi se mogli uspoređivati po skupinama kao što su primjerice dob, spol, zanimanje itd. U ovom istraživanju, takve usporedbe nisu provedene jer neke nije bilo ni moguće provesti zbog nesrazmjera u broju sudionika u pojedinim kategorijama, primjerice po zanimanju.

Unatoč određenim nedostacima koji se mogu pripisati istraživanju, njegovi rezultati su ukazali na neke važne zaključke. Jedan od najvažnijih zaključaka odnosi se na problem prekomjerne konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu. Također, utvrđeno je da se razina konzumacije alkohola u određenoj mjeri može objasniti razinom radnog stresa odnosno indirektno kroz izbjegavajuće suočavanje. Rezultati ukazuju na povišenu razinu konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu i njegove prediktore, ali iz podataka se ne može

zaključiti o njenim uzrocima. Ipak, rezultati mogu poslužiti kao smjernica za buduća istraživanja, koja bi se mogla usmjeriti na neka druga obilježja prekomjerne konzumacije alkohola. Primjerice, s obzirom da je gotovo polovica sudionika naznačila da konzumiraju alkohol na radnom mjestu, budućim istraživanjima mogle bi se istražiti socijalne norme u radnom okruženju, dostupnost alkohola, očekivanja od alkohola, ali i određeni radni uvjeti kao što su radni sati, fleksibilnost, mogućnost napredovanja i slično. Osim socijalnih normi i radnih uvjeta, budućim istraživanjima trebalo bi istražiti i motivaciju zaposlenika u ugostiteljstvu za konzumaciju alkohola. Točnije, mogla bi uključiti samoprocjenu sudionika o vlastitim motivima za konzumaciju alkohola da bi dobili uvid u to što ih potiče na konzumaciju alkohola.

Također, buduća istraživanja mogla bi se usmjeriti na sudionike specifičnih skupina zanimanja unutar sektora ugostiteljstva kao što su primjerice konobari, kuhari, osobe na vodećim pozicijama i sl. s obzirom da prethodni nalazi upućuju na određene razlike među skupinama. Te razlike posebno su vidljive u pogledu prekomjerne konzumacije alkohola i zbog toga što u provedenom istraživanju različite skupine nisu bile podjednako zastupljene te zbog toga nije bilo mogućnosti usporedbe među sudionicima.

Također, obzirom da u rastućoj skupini ugostiteljskih zaposlenika nema podataka o konzumaciji ilegalnih droga, podaci bi se mogli nadopuniti istraživanjem konzumacije tih sredstava ovisnosti. Temeljiti uvid u rizična ponašanja među zaposlenicima u ugostiteljstvu, ali i različite čimbenike vezane uz radnu okolinu povezane s konzumacijom psihoaktivnih tvari, mogao bi poslužiti kao temelj izrade preventivnih mjera usmjerenih na same zaposlenike, ali i poslodavce koji im mogu pomoći u kreiranju organizacijske klime i kulture koja potiče odgovorno organizacijsko ponašanje.

Isto tako, u daljnjim istraživanjima u obzir bi trebalo uzeti i nalaze Azgaba i Sharafa (2011) koji su utvrdili značajnu povezanost samo kod sudionika koji prekomjerno konzumiraju alkohol. Dakle, buduća istraživanja mogla bi se usmjeriti na usporedbu obilježja osoba koje prekomjerno konzumiraju alkohol s onima koji ne konzumiraju prekomjerno da bi dobili bolji uvid u, primjerice, njihove osobine ličnosti, preferirane strategije suočavanja sa stresom i druge karakteristike koje razlikuju prekomjerne konzumente od onih čija se konzumacija alkohola smatra nisko rizičnom.

6. Zaključak

Cilj istraživanja bio je opisati navike i obrasce konzumacije alkohola među zaposlenicima u ugostiteljstvu, ispitati povezanost radnog stresa i konzumacije alkohola te ispitati ulogu strategija suočavanja sa stresom kao medijatora u odnosu radnog stresa i konzumacije alkohola.

Prvi problem istraživanja bio je opisati navike i obrasce konzumacije alkohola zaposlenika u ugostiteljstvu. Utvrđeno je da 44,2% sudionika konzumira alkohol barem 2 do 3 puta tjedno te da se 37,2% upušta u epizodno pijenje odnosno konzumaciju 6 i više pića u jednoj prigodi barem jednom mjesečno. Nadalje, 38,4% sudionika je prekomjerno konzumiralo alkohol odnosno razina njihove konzumacije alkohola se smatra rizičnom. Za 10,5% sudionika je utvrđeno da razina njihove konzumacije alkohola upućuje na moguću ovisnost o alkoholu.

Drugim problemom istraživanja nastojala se istražiti povezanost između radnog stresa i konzumacije alkohola te radnog stresa i načina suočavanja sa stresom. Utvrđena je statistički značajna pozitivna povezanost između radnog stresa i konzumacije alkohola ($r=0,234$, $p<0.05$). Hipoteza prema kojoj radni stres i konzumacija alkohola nisu statistički značajno povezani nije potvrđena. Također, utvrđeno je da je radni stres bio statistički značajno povezan s izbjegavajućim suočavanjem ($r=0.34$, $p<0.01$), što je preduvjet za utvrđivanje medijacijskog odnosa. Time je potvrđena hipoteza prema da su radni stres i izbjegavajuće suočavanje statistički značajno povezani.

Treći problem rada bio je ispitati mogućnost predviđanja razine konzumacije alkohola na temelju radnog stresa. Utvrđeno da je radni stres statistički značajan prediktor konzumacije alkohola, pri čemu je radnom stresom objašnjeno 5,5% varijance konzumacije alkohola. Time je opovrgnuta hipoteza kojom je pretpostavljeno da radni stres neće biti statistički značajan prediktor konzumacije alkohola. Osim toga, trećim problemom ispitala se uloga izbjegavajućeg suočavanja kao medijatora u odnosu između radnog stresa i konzumacije alkohola. Rezultati su pokazali da su je da je izbjegavajuće suočavanje medijator u odnosu između radnog stresa kao prediktora i konzumacije alkohola kao kriterija. Hipoteza o ulozi izbjegavajućeg suočavanja kao medijatora u odnosu radnog stresa i konzumacije alkohola je potvrđena.

7. Literatura

- Američka psihijatrijska udruga (2014). *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Amran, F. W., Ghazali, H. i Mohamad, S. F. (2018). Perceived level of stress among casual dining restaurant employees in Klang Valley, Malaysia. *International Journal of Trends in Social Sciences*, 1(2), 9-14.
- Azagba, S. i Sharaf, M. F. (2011) The effect of job stress on smoking and alcohol consumption. *Health Economics Review*, 15(1). <https://doi.org/10.1186/2191-1991-1-15>
- Baqutayan, S. M. S. (2015). Stress and coping mechanisms: A historical overview. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(2), 2039-2117. DOI: [10.5901/mjss.2015.v6n2s1p479](https://doi.org/10.5901/mjss.2015.v6n2s1p479)
- Babatunde, A. (2013). Occupational Stress: A Review on Conceptualisations, Causes and Cure. *Economic Insights - Trends and Challenges*, 65(3), 73-80.
- Babor, T., de la Fuente, J. R. ., Saunders, J. i Monteiro, M. (1992). *The Alcohol Use Disorders Identification Test: Guidelines for use in primary care*. Geneva: WHO.
- Baron, R. M. i Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182. DOI: [10.1037//0022-3514.51.6.1173](https://doi.org/10.1037//0022-3514.51.6.1173)
- Bickford, M. (2005). Stress in the workplace: A general overview of the causes, effects, and the solutions. Canadian Mental Health Association. <https://docplayer.net/111745-Stress-in-the-workplace-a-general-overview-of-the-causes-the-effects-and-the-solutions-melanie-bickford-canadian-mental-health-association.html>
- Brkić, I. i Rijavec, M. (2011). Izvori stresa, suočavanje sa stresom i životno zadovoljstvo učitelja razredne i predmetne nastave. *Napredak*, 152(2), 211-225.
- Brlas, S. (2011). *Terminološki opisni rječnik ovisnosti*. Virovitica: Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije.
- Bush, D. M. i Lipari, R. N. (2015). *Substance use and substance use disorder by industry*. Rockville (MD): Substance Abuse and Mental Health Services Administration.
- Colligan, T. W. i Higgins, E. M. (2006). Workplace Stress. *Journal of Workplace Behavioral Health*, 21(2), 89–97. https://doi.org/10.1300/J490v21n02_07
- Cooper, C. L. i Marshall, J. (1976). Occupational sources of stress: A review of the literature relating to coronary heart disease and mental ill health. *Journal of Occupational Psychology*, 49, 11-28.
- Corbin, W. R., Farmer, N. M. i Nolen-Hoekesma, S. (2013). Relations among stress, coping strategies, coping motives, alcohol consumption and related problems: A mediated moderation model. *Addictive Behaviors*, 38(4), 1912–1919. [doi:10.1016/j.addbeh.2012.12.00](https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2012.12.00)

- Čorak, D., Krnić, D. i Modrić, I. (2014). *Alkohol i mladi*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Ravnateljstvo policije.
- Del Boca, F. K. i Darkes, J. (2003). The validity of self-reports of alcohol consumption: state of the science and challenges for research. *Addiction*, 98, 1–12. [doi:10.1046/j.1359-6357.2003.00586.x](https://doi.org/10.1046/j.1359-6357.2003.00586.x)
- Eurofound (2015). *SiEuropean Working Conditions Survey*. Publications Office of the European Union: Luxemburg.
- Endler, N. S. i Parker, J. D. A. (1990). Multidimensional assessment of coping: A critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 844-854.
- Ereno, J. R., Andrade, K. M., Miyauchi, S. I., Salinda, R., Arevalo, R. R. i Reyes, J. (2014). Encountering and countering work stress: a multivariate analysis of the occupational stress and coping mechanisms of fast food restaurant personnel in the Philippines. *European Scientific Journal*, 10(8), 148-158. <https://doi.org/10.19044/esj.2014.v10n8p%25p>
- Folkman, S. i Moskowitz, J. T. (2004). Coping: Pitfalls and Promise. *Annual Review of Psychology*, 55(1), 745–774. [10.1146/annurev.psych.55.090902.141456](https://doi.org/10.1146/annurev.psych.55.090902.141456)
- Frone, M. R. (1999). Work stress and alcohol use. *Alcohol Research & Health*, 23(4), 284-291.
- Greeley, J. i Oei, T. (1999). Alcohol and tension reduction. U K. E. Leonard i H. T. Blane (ur.), *The Guilford substance abuse series Psychological theories of drinking and alcoholism* (str. 14-53). New York, NY: Guilford Press.
- Hassard, J., Teoh, K. R., Visockaite, G., Dewe, P. i Cox, T. (2018). The cost of work-related stress to society: A systematic review. *Journal of Occupational Health Psychology*, 23(1), 1-17. [DOI: 10.1037/ocp0000069](https://doi.org/10.1037/ocp0000069)
- Hight, S. K. i Park, J. Y. (2018). Substance use for restaurant servers: Causes and effects. *International Journal of Hospitality Management*, 68, 68-79. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2017.09.012>
- Hight, S. K. i Park, J. Y. (2019). Role stress and alcohol use on restaurant server's job satisfaction: Which comes first?. *International Journal of Hospitality Management*, 76a, 231-239.
- Johnson, S., Cooper, C., Cartwright, S., Donald, I., Taylor, P. i Millet, C. (2005). The experience of work-related stress across occupations. *Journal of Managerial Psychology*, 20(2), 178-187. <https://doi.org/10.1108/02683940510579803>
- Karasek, R. A. Jr. (1979). Job demands, job decision latitude, and mental strain: Implications for job redesign. *Administrative Science Quarterly*, 24(2), 285-308.
- Kjeerheim, K., Haldorsen, T., Andersen, A., Mykletun, R. i G. Aasland, O. G. (1997) Work-related stress, coping resources, and heavy drinking in the restaurant business, *Work & Stress*, 11(1), 6-16.
- Kline, R. B. (1998). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford Press.

- Larsen, S. (1994). Alcohol use in the service industry. *Addiction*, 89(6), 733-741.
- Lawrinson, P., Copeland, J., Gerber, S. i Gilmour, S. (2007). Determining a cut-off on the Severity of Dependence Scale (SDS) for alcohol dependence. *Addictive Behaviors*, 32(7), 1474-1479. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2006.09.005>
- Lazarus, R. i Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Lazarus, R. S. (1993). From Psychological Stress to the Emotions: A History of Changing Outlooks. *Annual Review of Psychology*, 44(1), 1–22.
- Leka, S. L., Griffiths, A., i Cox, T. (2003). *Work Organization and Stress: Systematic Problem Approaches for Employers, Managers and Trade Union Representatives*. Geneva: World Health Organization.
- Liming, D. (2009). More than food and drink: careers in restaurants. *Occupational Outlook Quarterly*, 53(1), 22-33.
- Mahmood, M. H., Coons, S. J., Guy, M. C. i Pelletier, K. R. (2008). Development and testing of the Workplace Stressors Assessment Questionnaire. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 52(11), 1-9. [10.1097/JOM.0b013e3181fb53dc](https://doi.org/10.1097/JOM.0b013e3181fb53dc)
- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2020). *Sektor 10 – Turizam i ugostiteljstvo*. https://trzisterada.gov.hr/WebProfiliSektora/prikaz_s10.html
- Mirjanić, M. i Milas, G. (2011). Uloga samopoštovanja u održavanju subjektivne dobrobiti u primjeni strategija suočavanja sa stresom. *Društvena istraživanja Zagreb*, 3(113), 711-727.
- Moore, R. S., Cunradi, C. B., Duke, M. R. i Ames, G. M. (2009). Dimensions of problem drinking among young adult restaurant workers. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 35(5), 329-333. [10.1080/00952990903075042](https://doi.org/10.1080/00952990903075042)
- Moos, R.H., Brennan, P.L., Fondacaro, M.R. i Moos, B.S. (1990). Approach and avoidance coping responses among older problem and nonproblem drinkers. *Psychology and Aging*, 5, 31-40.
- O'Neill, J. W. i Davis, K. (2011). Work stress and well-being in the hotel industry. *International Journal of Hospitality Management*, 30(2), 385-390. [10.1016/j.ijhm.2010.07.007](https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2010.07.007)
- Pavičević, L. i Bobić, J.: Stres na radu. U: Šarić, M., Žuškin, E. (Ur.): *Medicina rada i okoliša* (str. 530-537). Medicinska naklada, Zagreb.
- Park, J. i Min, H. K. (2020). Turnover intention in the hospitality industry: A meta-analysis. *International Journal of Hospitality Management*, 90, 102599. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.102599>
- Pejnović Franelić I., Muslić Lj. i Markelić M. (2017) Standardizirano Europsko istraživanje o alkoholu, Standardized European Alcohol Survey – RARHA SEAS Rezultati istraživanja u Hrvatskoj, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb <https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2017/06/Standardiziranoeuropsko-istra%C5%BEivanje-o-alkoholu-RARHA-SEAS-20-06.pdf>,
- Saunders, J. B., Aasland, O. G., Babor, T. F., De la Funete, J. R. i Grant, M. (1993). Development of the Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT): Detection of persons with

harmful alcohol consumption-II. *Addiction*, 88, 791-804. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.1993.tb02093.x>

Sauter, S. i sur. (1999). *Stress at Work*. Cincinnati, OH: National Institute for Occupational Safety and Health.

Siegrist, J. (1996). Adverse health effects of high-effort/low-reward conditions. *Journal of Occupational Health Psychology*, 1(1), 27–41.

Skandul, D. (2018). *Primjena AUDIT upitnika u procjeni poremećaja uzrokovanih pijenjem alkohola u populaciji u skrbi liječnika obiteljske medicine na području Općine Bednja*. Završni specijalistički rad, Medicinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu. <https://repositorij.mef.unizg.hr/islandora/object/mef%3A4106/datastream/PDF/view>

Štimac Grbić, D., Glavak Tkalić, R. (Ur.). (2020). *Uporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske: 2019. i analiza trendova uporabe 2011.-2019.* Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Talldi, T. (2015). Mediation's potential to reduce occupational stress: a new perspective. *Conflict Resolution Quarterly*, 32(4), 361–388. <https://doi.org/10.1002/crq.21121>

Windle, M. i Windle, R.C. (1996). Coping strategies, drinking motives, and stressful life events among middle adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 105, 551-560.

World Health Organization (2018). *Global status report on alcohol and health 2018*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241565639>

World Health Organization. (2008). *International statistical classification of diseases and related health problems* (10. izd.).

World Health Organization (2022). *Alcohol*. <https://www.who.int/publications/i>

Young, R. M., Oei, T. P. i Knight, R. G. (1990). The Tension Reduction Hypothesis revisited: an alcohol expectancy perspective. *British Journal of Addiction*, 85, 31-40.

Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti. *Narodne novine*, 85/15.

Žuškin, E., Jukić, V., Lipozenčić, J., Matošić, A., Mustajbegović, J., Turčić, N., Poplašen-Orlovac, D., Prohić, A. i Bubaš. M. (2006). Ovisnost o alkoholu – posljedice za zdravlje i radnu sposobnost. *Alcohol and Workplace*, 57, 413-426.